

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

ZPŮSOBY PREZENTACE PAMÁTEK ZAHRADNÍHO UMĚNÍ

PRAHA 2015

Způsoby prezentace památek zahradního umění

Petr Hudec a Lenka Křesadlová (edd.)

Odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži

Tato odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži vznikla v rámci projektu „Národní centrum zahradní kultury“ Národního památkového ústavu, jež byl spolufinancován z Evropského fondu pro regionální rozvoj prostřednictvím Integrovaného operačního programu.

Národní památkový ústav jako odborná organizace státní památkové péče v České republice vydává metodiku v zájmu zabezpečení jednoty metodických hledisek pro danou oblast ochrany, dokumentace a evidence kulturních památek, památkových území a dalších kulturně-historických hodnot na základě svých kompetencí podle § 32 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Předkládaná metodika je určena zejména majitelům a správcům památek zahradního umění, průvodcům, památkovým pedagogům, učitelům, ale též vedoucím volnočasových sdružení, kteří by mohli mít zájem vytvářet programy v historických zahradách. Metodika se stane relevantním podkladem pro správce a majitele památek zahradního umění, kteří si uvědomují jejich výchovně vzdělávací potenciál a důležitost aktivní účasti veřejnosti na ochraně a rozvoji tohoto druhu kulturního dědictví. V rámci svého odborného vzdělávání ocení vytvořenou metodiku také pedagogové a obec galerijních a muzejních pedagogů, kterým bude prezentována činnost Metodického centra zahradní kultury na odborných konferencích. Dále pak nově se utvářející profese lektorů výchovně vzdělávacích programů v historickém prostředí v rámci Národního památkového ústavu.

Lektorovali:

PhDr. Martina Indrová, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Telči

Ing. arch. Iveta Merunková, Ph. D., Národní památkový ústav, generální ředitelství

© 2015, Národní památkový ústav

Text: © 2015, Ing. Marek Erlich, Mgr. Petr Hudec, Mgr. Milan Jančo, Mgr. Radek Kadlubiec, Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D., Ing. Jiří Olšan, Ph.D., PhDr. Jana Spathová, Mgr. Ondřej Zatloukal

Fotografie: © 2015, Bc. Renata Cveková, Mgr. Filip Fojtík, Mgr. Petr Hudec, Mgr. Milan Jančo, Ing. Libor Karásek, Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D., Michal Loučka, Mgr. Jan Obšivač, Mgr. Lenka Psotová, PhDr. Pavel Slavko, Mgr. Dagmar Šnajdarová

ISBN 978-80-7480-028-3

Titulní strana: Rytina části kroměřížského Libosadu, kterou vytvořil v roce 1691 Justus van Nypoort (archív Muzea Umění v Olomouci).

Zadní strana obálky: Prezentace původní podoby části kroměřížského Libosadu za pomoci dobové rytiny (Foto R. Cveková)

Obsah

Předmluva	5
Vstupní údaje	7
Cíl metodiky	7
Popis uplatnění metodiky	7
Srovnání novosti postupů	7
1 Úvod (Lenka Křesadlová)	8
2 Současný stav prezentace, propagace a interpretace památek zahradního umění v ČR (Lenka Křesadlová)	10
3 Příklady prezentace, propagace a interpretace památek zahradního umění v zahraničí (Lenka Křesadlová)	14
4 Od člověka k návštěvníkovi aneb Potřeba propagace památek zahradního umění (Lenka Křesadlová)	19
5 Od návštěvníka ke spokojenému návštěvníkovi	20
5.1 Základní potřeby návštěvníků	20
5.2 Specifické potřeby vybraných cílových skupin návštěvníků (Petr Hudec)	21
5.3 Potřeby návštěvníků se zdravotním znevýhodněním a možnosti jejich naplňování (Milan Jančo)	27
5.3.1 Návštěvníci s pohybovým znevýhodněním	28
5.3.2 Návštěvníci se zrakovým znevýhodněním	32
5.3.3 Návštěvníci se sluchovým znevýhodněním	39
5.3.4 Návštěvníci s mentálním znevýhodněním	41
5.3.5 Klienti psychiatrických nemocnic	43
6 Samoobslužné prohlídky památek zahradního umění (Lenka Křesadlová)	45
6.1 Informační a orientační systém	45
6.2 Průvodce	47
6.3 Naučné stezky (Marek Erlich)	49
7 Lektorované aktivity v památkách zahradního umění (Petr Hudec)	55

8 Doprovodné sezónní akce – Slavnosti v historických zahradách (Jiří Olšan)	57
8.1 Historie slavností v zahradách	57
8.2 Využívání historických zahrad a parků (kulturních památek) pro kulturní a další aktivity	58
8.3 Posuzování vhodnosti konání kulturních a komerčních akcí v historických zahradách a parcích	59
8.4 Metodika hodnocení únosnosti využívání historických zahrad z hlediska jejich památkové ochrany užívaná v památkové péči v SRN	60
8.5 Principy dobově věrných inscenací historických zahradních festivit	61
8.6 Problematika přípravy a provedení dobově věrných inscenací historických zahradních festivit	61
9 Využití moderních technologií při prezentaci památek zahradního umění (Radek Kadlubiec)	67
9.1 Webové stránky	68
9.2 Sociální sítě	69
9.3 Mapové servery	71
9.4 Mobilní aplikace	72
9.5 QR kód	74
9.6 Bluetooth a Near Field Communication (NFC)	74
10 Prezentace památek zahradního umění prostřednictvím expozice muzejního typu (Ondřej Zatloukal)	75
11 Závěr (Lenka Křesadlová)	83
12 Seznam použité a související literatury	84
Seznam publikací, které předcházely metodice a byly publikovány, případně výstupy z originální práce	87
Přílohy – Recenzní posudky	88

Předmluva

Zadíváme-li se pozorně na rytiny Justuse van Nypoorta z doby budování Libosadu (Květné zahrady v Kroměříži), shledáme takřka na každé z nich postavy, které se buď podílejí na její údržbě, nebo vychutnávají krásy zahrady v souladu s přáním zakladatele zahrady:

Vstup, poutníku, a chceš-li, pohleď na obtížnou proměnu tohoto kdysi bažinatého a neobdělávaného pole. Šťastně a nerušeně užívej s potěšením zahradu, která byla zařízena náležitou péčí a nemalými náklady; pro tebe je postavena, také pro nás a potomky.

Karel z hrabat z Lichtensteinu, biskup olomoucký

Věčná symbióza člověka a přírody. Lidská snaha o prvotní podrobení, které se posléze mění v pochopení. Čteme příběh, který byl vepsán člověkem do paměti této zkultivované krajiny. Odkrývá se nám nesmírné bohatství, které časem, na rozdíl od lidského bytí, získává na kráse, dokonalosti, a my jenom tiše kráčíme, obdivujeme a s pokorou nasloucháme této melodii dávných časů. Když zavřeme oči, můžeme se v myšlenkách alespoň na chvíli přenést do doby zakladatelů Libosadu. Staletí před námi defilují jako řeka, tu klidná a hravá, tu bouřlivá a zničující. Přítomnost vítězí a my se opět s otevřenýma očima díváme do budoucnosti. Buďme generací, která věnuje životu systém moudrého počínání v existenčním prostoru, který byl člověku věnován.

Projekt *Národní centrum zahradní kultury* navrácí do zahrad opět to krásno, na které bylo v posledních letech pozapomínáno, zabývá se smysluplným, intenzivnějším „návratem“ návštěvníků či uživatelů do kroměřížských zahrad a má ambici stát se vzorovým projektem prezentace a edukačního využití památek zahradního umění, které ztělesňují krásu, onen pomyslný ideál, který k nám promlouvá i dnes. S tím souvisí také vznik předkládané metodiky s uplatněním pro všechny památky zahradního umění v České republice.

V knize *Malý princ* vkládá A. Exupéry lišce do úst tato slova: „*A pro ten čas, který jsi své růži věnoval, je ta tvá růže tak důležitá.*“ Uvažujme nyní o této růži jako o kulturním dědictví, zahradním umění a pojďme společně hledat způsoby, jak této růži „věnovat svůj čas“.

PhDr. Jana Spathová
Ředitelka NPÚ ÚOP v Kroměříži

Vstupní údaje

Cíl metodiky

Cílem metodiky je poskytnout vhodný podklad pro efektivní naplňování kritérií uvedených k dané problematice ve významných mezinárodních chartách ICOMOS, především v Chartě o historických zahradách, Florencie 1982, a Chartě o kulturním turismu, Mexiko 1999. Dalším cílem předkládané metodiky je seznámit širší okruh odborné i laické veřejnosti vstupující do procesu péče o historické zahrady a parky s možnostmi prezentace, edukace a kulturního využití památek zahradního umění tak, aby toto „využívání“ nejen nepoškozovalo jejich umělecké a památkové hodnoty, ale aby naopak vzbudilo ve společnosti zájem a potřebu tyto památky chránit a rozvíjet.

Popis uplatnění metodiky

Předkládaná metodika je určena zejména majitelům a správcům památek zahradního umění, pro které by měly být vodítkem k efektivnějšímu využívání potenciálu tohoto typu kulturního dědictví, na straně druhé zástupcům různých segmentů občanské společnosti (pracovníci státní správy a samosprávy, pracovníci v cestovním ruchu, pedagogičtí pracovníci, organizátoři volnočasových aktivit, studenti příslušných oborů, občanská sdružení apod.), tedy uživatelům a návštěvníkům památek zahradního umění, pro něž může být inspirací k realizaci nejrozličnějších druhů aktivit, od fyzické návštěvy památky, přes její využití k osobnímu rozvoji, po aktivní zapojení se do procesu péče a snah o jejich zachování.

Metodika se stane relevantním podkladem pro správce a majitele památek zahradního umění, zástupce místních samospráv či pracovníky v cestovním ruchu, kteří budou mít zájem kvalitně prezentovat a přiměřeně využívat tento segment našeho kulturního dědictví, a tím přispívat k ochraně jeho památkových hodnot. Je zde uvedena řada praktických příkladů a postupů, které je možné aplikovat ve většině památek zahradního umění na území naší republiky.

Srovnání novosti postupů

Jedná se o metodický podklad, který by měl umožnit efektivní naplňování doporučení uvedených k dané problematice ve významných mezinárodních chartách ICOMOS, především v Chartě o historických zahradách a Chartě o kulturním turismu. Obecné znalosti z oblasti teorie vzdělávání, interpretace a prezentace památek byly v předkládaném metodickém materiálu modifikovány pro potřeby této velmi specifické oblasti památkového fondu. Vzhledem tomu, že v naší literární produkci chybí komplexní publikace věnující se dané problematice, měla by se tato metodika stát důležitým impulzem pro efektivnější využívání potenciálu, který památky zahradního umění nabízejí.

1 Úvod

Cílem předkládané metodiky je seznámit širší okruh odborné i laické veřejnosti vstupující do procesu péče o historické zahrady a parky s možnostmi prezentace, edukace a kulturního využití památek zahradního umění tak, aby toto „využívání“ nejen nepoškozovalo jejich umělecké a památkové hodnoty, ale aby naopak vzbudilo ve společnosti zájem a potřebu tyto památky chránit a rozvíjet.

Tuto důležitou problematiku ve svých doporučeních neopomíjejí ani příslušné Mezinárodní charty ICOMOS, především charta o Historických zahradách, Florencie 1982, a charta o kulturním turismu, Mexiko 1999.

Mezinárodní charta ICOMOS o kulturním turismu, která řeší tuto problematiku směrem ke všem součástem kulturního a přírodního dědictví, říká:

„Zvláštní charakteristiky přírodního a kulturního dědictví mají rozličnou hodnotu a význam, některé univerzální, jiné národní, regionální nebo místní. Programy interpretace musí prezentovat tyto rozličné významové úrovně průkazným způsobem, který je přístupný místním obyvatelům a návštěvníkům, využívat vhodné stimulační soudobé pedagogické prostředky, média, technologie i osobní výklad historických, environmentálních a kulturních aspektů daného místa.“ (Článek 1.2)

„Programy v oblasti památkové péče a cestovního ruchu musí poskytovat kvalitní informace, aby návštěvník pochopil podstatu a význam kulturního dědictví a potřebu jeho ochrany. Tyto programy musí též přispět vhodným způsobem k maximálnímu prožitku návštěvníků.“ (Článek 3.1)

„Návštěvníkům musí být umožněno seznámit se s památkovou lokalitou jimi vybraným způsobem. V některých lokalitách je třeba vymezit přístupná místa a trasy, a omezit tak fyzické opotřebení památky a nebezpečí ztráty přírodních a kulturních hodnot místa.“ (Článek 3.2)

Tzv. Florentská charta pak rozvíjí toto téma takto:

„Je nutné podněcovat zájem o historické zahrady veškerými prostředky, vhodnými pro zhodnocení tohoto typu kulturního dědictví a pro jeho lepší poznání a ocenění.“ (Článek 25)¹⁾

V České republice chyběl metodický podklad pro realizaci uvedených doporučení v běžné praxi. Úkolu toto citelně „bílé místo“ zaplnit se ujal tým realizátorů projektu *Národní centrum zahradní kultury*, jehož nositelem je Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži a jež byl spolufinancován z IOP EU. Cílem projektu je, na základě

¹⁾ POLÁKOVÁ, J. (ed.), *Mezinárodní dokumenty o ochraně kulturního dědictví*, Praha: NPÚ 2007, ISBN 978-80-87104-14-9

přípravy a realizace obnovy vybraných částí památky UNESCO Zahrady a zámek v Kroměříži, zpracovat soubor metodických materiálů týkajících se různých aspektů památkové obnovy, následné péče i přiměřené prezentace a využívání památek zahradního umění.

Vzhledem ke značně širší tématu byla prezentace dané problematiky rozdělena do dvou samostatných metodik. První metodika *Způsoby prezentace památek zahradního umění* přináší informace o současném stavu prezentace, propagace a interpretace památek zahradního umění v ČR, příklady přístupů k dané problematice ze zahraničí, pojednání o cílových skupinách a jejich potřebách, a to včetně návštěvníků se zdravotním znevýhodněním. Dále se metodika věnuje individuálním prohlídkám památek zahradního umění, doprovodným sezónním aktivitám v zahradách, moderním technologiím využitelným pro jejich prezentaci a interpretaci a kritériím pro tvorbu expozic muzejního typu věnovaných zahradní kultuře. Druhá metodika *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění* se pak podrobně věnuje přípravě a realizaci edukačních aktivit vedených osobou lektora.

Potřebné zkušenosti pro naplňování tohoto úkolu byly kolektivem autorů metodik získávány nejen realizací výše jmenovaného projektu, ale také předcházející praxí a cíleným využíváním dotačního titulu Ministerstva kultury ČR *Podpora pro památky UNESCO*. S jeho přispěním je od roku 2009 v Kroměříži soustavně rozvíjen model vzorové prezentace a využívání památek zahradního umění směřovaný na širokou škálu cílových skupin včetně osob se zdravotním znevýhodněním. Dále zde byly zúročeny dílčí výsledky projektu *Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj pro z kvalitnění péče o kulturní dědictví ČR* (Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity – NAKI).

2 Současný stav prezentace, propagace a interpretace památek zahradního umění v ČR

Zatímco v zahraničí, především v Anglii a v dalších západoevropských zemích, je vícevrstevná prezentace historických zahrad a jejich aktivní využívání ke vzdělávání běžnou záležitostí, na našem území se snahy o jejich výraznější zviditelnění a edukační i turistické využití rozvíjejí jen pozvolna. Souvisí to také s tím, že pojmy zahradní kultura a zahradní umění v naší zemi po polovině 20. století téměř vymizely z obecného povědomí. Malá informovanost o významu a hodnotách památek zahradního umění stlačila na minimum společenskou poptávku po jejich hlubším poznávání a využívání ve vzdělání. I v současné době je stále často kladen důraz přednostně na jejich rekreační a biologické funkce, umělecké kvality a edukační potenciál bývají oceňovány a využívány velmi málo.

Česká republika je velmocí v počtu i kvalitě historických zahrad a parků. I ony jsou „naším mořem“, ale společnost o tom zatím mnoho neví. Státy jako Itálie, Francie či Velká Británie postavily na prezentaci svých zahrad podstatnou část svého turistického ruchu a jsou jako významné bohatství vnímány i obyvateli daných zemí. V podmínkách České republiky je tento potenciál zatím poměrně málo vnímán a využíván jako hodnota, i když v posledních letech dochází v této oblasti k výraznému zlepšení.

Ideálním nástrojem prvotní komunikace se společností by bylo navrácení pojmu zahradní umění do školních učebnic po bok malířství, sochařství, architektury a dalších uměleckých oborů, mezi něž patří. Tímto způsobem by mohla být nejefektivnějším způsobem prolomena informační blokáda, posouvající dnes památky zahradního umění spíše k přírodním než uměleckým dílům.

V první linii informování široké veřejnosti o této problematice stojí média, a to především televize. Je potěšující, že se na její obrazovce objevilo nejen několik kvalitních zahraničních dokumentů, např. *Zahrady světa s Audrey Hepburnovou*²⁾ či *Cesta kolem světa za 80 zahrad*³⁾, ale byl natočen a odvysílán také 26-dílný pořad *Rajské zahrady*,⁴⁾ představující naše významné historické zahrady a parky. Kvalita prezentace však za zahraničními pořady stále značně pokulhává.

V knihkupectví je dnes možné zakoupit řadu populárně-naučných publikací s množstvím kvalitních fotografií (*101 nejkrásnějších zahrad a parků*, *Naše nejkrásnější zahrady*, *Slavné zahrady a parky Středočeského kraje*, *Historické zahrady do kapsy* a další), které atraktivní formou představují naše zahradní bohatství. Seznámit se s dějinami zahradní-

2) Dostupné z <http://www.csfd.cz/film/86726-zahrady-sveta-s-audrey-hepburnovou/>

3) Dostupné z <http://www.csfd.cz/film/277525-cesta-kolem-sveta-za-80-zahrad/>

4) Dostupné z <http://www.csfd.cz/film/267418-rajske-zahrady/>

ho umění umožnil zájemcům český překlad knihy Michaely Kalusok *Zahradní architektura*.⁵⁾ Za jakýsi mezistupeň mezi odbornou a populárně-naučnou publikací lze označit dílo *Zahrady a parky v Čechách a na Moravě*⁶⁾, v níž autoři představují 170 významných parků a zahrad i s odkazy na další literaturu a přináší celou řadu půdorysných plánů. Na ně pak navazují již obsáhlé a odborně velmi kvalitně zpracované knihy věnované zahradám jižních Čech a Prahy.⁷⁾ Bohužel projekt, mající za cíl zpracovat v této kvalitě popisy zahrad na celém území naší republiky, nebyl dokončen. Péčí Akademie věd ČR vycházejí v českém jazyce také první obsáhlejší vědecké studie na toto téma.⁸⁾

Všechny výše jmenované pořady i publikace a řada dalších výrazně přispívá k podnícení zájmu o fyzickou návštěvu zahrad. Aby byl tento prvotní zájem i nadále rozvíjen a kultivován, je nutné nabídnout případným zájemcům atraktivní formou kvalitní informace přímo v jednotlivých památkách zahradního umění, nebo jim umožnit získat je ještě před fyzickou návštěvou místa. Nejeфекtivnější je samozřejmě kombinace obou těchto přístupů.

Za pozitivní výsledek intenzivních snah o zviditelnění tohoto typu památek lze v posledních letech označit skutečnost, že při prezentaci především zámeckých areálů již nejsou zahrady a parky opomíjeny. Na internetových stránkách památkových objektů většinou najdeme záložku se stručnou informací o existenci památky zahradního umění v areálu, základní popis a fotografie. Kvalita těchto informačních a prezentačních výstupů je však velmi rozdílná. Často neodpovídá významu a kvalitě památky.

Kvalitní a ucelené informace o zahradách lze získat například na internetových stránkách zámku Český Krumlov, Dačice, Buchlovice, Krásný Dvůr, Veltrusy.

Zařazení zahrad a parků do běžného návštěvníckého provozu formou pravidelných prohlídek s průvodcem je v současné době bohužel realizováno jen na několika málo objektech v České republice (např. Lysice, Kroměříž, Lednice, Veltrusy, Vlašim). Zájemce o poznání těch dalších je odkázán na samostudium, tedy individuální prohlídku zahrady či parku. Jako nezbytný podklad pro tuto formu vzdělávání lze považovat tištěného průvodce, případně trvale zřízený informační systém (naučná stezka, popisy a jmenovky).

Průvodce ke stažení pro domácí tisk jsou dostupné například na internetových stránkách zámku Sychrov, Dačice, Kroměříž. K dispozici jsou tištěné průvodce např. po parku v Průhonících, v Krásném Dvoře, v Lednici, ve Vlašimi, pro Terčino údolí u Nových Hradů, po zahradách v Kroměříži, v Českém Krumlově, v Ostrově nad Ohří, ve Valči. Zdařilé na-

5) KALUSOK, M., *Zahradní architektura*, Brno: Computer Press, 2004, ISBN 80-251-0287-4, 192 s.

6) Kolektiv, *Zahrady a parky v Čechách a na Moravě*, Praha: Libri 2004, ISBN 80-7277-279-1, 256 s.

7) PACÁKOVÁ – HOŠTÁLKOVÁ, B. a kol., *Pražské zahrady a parky*, Praha: SZKT 2000, ISBN 80-902910-0-7, 384 s.; EHRlich, M., PAVLATOVÁ, M. a kol., *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha: SZKT 2004, ISBN 80-902910-6-5, 415 s.

8) DOBALOVÁ, S., *Zahrady Rudolfa II. Jejich vznik a vývoj*, Praha: ARTEFACTUM 2009, ISBN 978-80-86890-25-8, 349 s.; KRUMMHOLZ, M., *Buquoysské Nové Hradky*, Praha: ARTEFACTUM 2012, ISBN 978-80-86890-44, 151 s.

učné stezky je možné absolvovat např. v Terčině údolí u Nových Hradů, v parku u zámku Hluboká nad Vltavou či v Červeném Dvoře.

Zatím pouze výjimečně lze nalézt objekty, u kterých by byly k dispozici tištěné průvodce či programy cílené na specifické návštěvnické skupiny, jako jsou dětské návštěvníci, rodiny s dětmi, návštěvníci s různými typy znevýhodnění, ale i na odborníky vyhledávající kvalitní monografie či zahraniční návštěvníky, kteří postrádají cizojazyčné průvodce po zahradách.

Monografie obsahující podrobné informace o památkách zahradního umění byly vydány například o zahradách Pražského hradu, městském parku Michalov v Přerově či kroměřížských zahradách.⁹⁾ Návštěvníkům kroměřížských zahrad je také možné nabídnout cizojazyčné průvodce. Průvodce pro malé návštěvníky jsou k dispozici například v Českém Krumlově, v Kratochvíli u Netolic či v Dačicích.¹⁰⁾ Haptický model zahrady je k dispozici v Květné zahradě v Kroměříži. (viz obr. 10)

Dosud nerozvinuto je pak v naší republice využívání historických zahrad a parků pro realizaci edukačních programů zaměřených především na prezentaci jejich umělecké a kulturně-historické hodnoty.¹¹⁾ „Samoobslužné“ edukační programy s tímto zaměřením nabízí formou pracovních sešitů pro děti jihočeské památky Kratochvíle u Netolic a Český Krumlov¹²⁾ a Červený Dvůr. Mnohem účinnější je ovšem realizace vzdělávacích programů vedených lektory. Ty jsou nyní rozvíjeny především v rámci projektů financovaných z Evropské unie prostřednictvím Integrovaného operačního programu – *Národní centrum zahradní kultury* v Kroměříži, *Schola naturalis* ve Veltrusech či projekt *Národní kulturní identita (NAKI) Ministerstva kultury Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj ke zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR* – Kroměříž, Telč, Veltrusy, Zahrady pod Pražským hradem, Libochovice, Hradec nad Moravicí či v zámeckém areálu Loučeň.

K výraznému zvýšení společenské poptávky po prezentaci historických zahrad přispívá projekt *Víkend otevřených zahrad*. Tato dnes již celoevropská akce se zrodila v roce 1998 v Londýně a měla za cíl otevřít zájemcům běžně nepřístupné zahrady nebo jejich část. Druhý červnový víkend se stal i v naší republice svátkem zahrad. Otevírají se neznámá zelená zákoutí a i běžně přístupné zahrady chystají pro své návštěvníky netradiční program. Tato akce má již své stálé návštěvníky a jejich řady se rok od roku rozšiřují.

9) Kolektiv, *Arcibiskupský zámek a zahrady o Kroměříži*, Kroměříž: NPÚ ÚOP v Kroměříži 2009, ISBN 978-80-87231-02-9. 247 s.; Kolektiv, *Městský park Michalov 1904-2004*, Přerov 2004, ISBN 80-239-3010-9, 84 s.

10) *Objeování renesanční zahrady zámku Kratochvíle*, NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích 2008, ISBN 978-80-85033-09-2; *Objeování barokní zahrady zámku Český Krumlov*, NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích 2008, ISBN 978-80-85033-09-3.

11) Máme zde na mysli aktivity skutečně sledující výchově-vzdělávací proces, nikoliv pouze edutainment cílený na zábavu, popřípadě zisk provozovatele.

12) Zde je program opakovaně nabízen i v doprovodu lektora.

Propagace a edukační využívání historických zahrad a parků se neustále zintenzivňuje a zvedá se i počet zájemců o tyto služby. Je nutné se zaměřit především na kvalitu nabízených služeb, které by naplňovaly potřeby návštěvníků a zároveň dokázaly představit zahrady a parky jako svébytná umělecká díla.

3 Příklady prezentace, propagace a interpretace památek zahradního umění v zahraničí

Jak bylo uvedeno výše, v řadě především západoevropských zemí je vícevrstevná prezentace historických zahrad a jejich využívání ke vzdělávání i podpoře turistického ruchu na výrazně vyšší úrovni než v České republice.

Za vlajkovou loď lze v této oblasti označit Velkou Británii, kde lze lásku k zahradám a zahradní kultuře bez nadsázky označit za národní specifikum. Lidé zde považují návštěvy zahrad a využívání služeb s tím souvisejících za běžnou součást života. Propagaci, prezentaci a částečně i správu se zde věnují mimo jiné dvě velké organizace *The National Trust*, respektive *The National Trust for Scotland*, a *English Heritage*.

Na internetových stránkách organizace *The National Trust*¹³⁾ je možné najít seznamy zahrad a parků rozdělených dle historických období, ale také tematicky dle zajímavostí, které nabízejí: fontány, tvarované dřeviny, kuchyňské zahrady, akce pro děti a podobně. Každá zahrada má na těchto stránkách krátký medailon s fotografiemi, rezervačním systémem a nabídkou produktů a služeb pro jednotlivé cílové skupiny návštěvníků. Je nabízena možnost stažení map areálů do chytrých telefonů. Organizace vydává mapy s lokalizací sítě sdružených zahrad. Na ně navazují každoročně tištěné materiály propagující akce v zahradách v jednotlivých regionech. K objektům ve správě trustu jsou vydávány tiskoviny několika obsahových úrovní.

Například pro proslavenou krajinářskou zahradu ve Stowe je Trustem každoročně vydávána základní skládáčka s programem a novinkami pro danou turistickou sezónu, doplněná kvalitními fotografiemi a mapou příjezdových tras v rámci regionu. U volně přístupných objektů, jako je Stowe, bývá v informačním centru v areálu objektu zdarma k dispozici skládáčka s mapou areálu a se základním popisem důležitých míst (v objektech se zpoplatněným vstupem bývá tato brožura součástí vstupenky). V informačním centru je možné zakoupit jak jednoduchou 20-stránkovou brožuru formátu A5 se základními informacemi o historickém vývoji areálu, tak i téměř 200-stránkovou monografii doplněnou historickými vyobrazeními i kvalitními fotografiemi stávajícího stavu¹⁴⁾. V areálu zahrady Stowe je pořádána řada jednodenních a dvoudenních akcí (pikniky, archeologický víkend, návrat do 18. století aj.), nabízející aktivity pro návštěvníky všech generací. Speciálně pro dětské návštěvníky je připravováno několik workshopů. Kompletní nabídka edukačních programů včetně základních informací a kontaktů na pověřené osoby je uvedena na internetových stránkách www.nationaltrust.org.uk/stowe/learning/.

¹³⁾ Dostupné z www.nationaltrust.org.uk/visit/places/gardens-and-parks/

¹⁴⁾ ROBINSON, J.M., *Temples of delight – Stowe landscape gardens*, The National Trust, 2002, IBSN 085372-733-3, 176 s.

Organizace *English Heritage* realizuje na památkách velmi širokou paletu propracovaných vzdělávacích programů pro všechny věkové skupiny, laickou veřejnost i odborníky. Na internetových stránkách organizace¹⁵⁾ je možné získat podrobné návštěvnícké informace. Ke stažení jsou zde k dispozici informační materiály o konkrétní památce včetně návštěvních řádů, metodických listů pro učitele, pracovních listů pro dětské návštěvníky i podrobných upozornění na rizika, která edukace v prostředí dané památky může přinášet. Ve Velké Británii je řada veřejnosti přístupných historických zahrad v soukromých rukou. Jejich kvalitní prezentace je prestižní záležitostí dané rodiny, která objekt často vlastní po několik generací. Nabídka služeb včetně stravování a ubytování i informačních a propagačních materiálů bývá na velmi dobré úrovni.

Ve Francii bylo v roce 2008 registrováno 2 034 památkově chráněných historických zahrad a parků a každoročně přibývá několik desítek dalších. Péče o ně požívá výrazné podpory z veřejných zdrojů (v průměru 20 % až 40 % celkových výdajů na práce). Veřejná podpora indikuje velkou společenskou poptávku a zájem na kvalitní péči a využívání tohoto bohatství. Francouzským státem je zároveň realizována politika zvyšování zájmu veřejnosti a popularizace tohoto segmentu kulturního dědictví. Zahrady, o které je nejen kvalitně pečováno, ale nabízejí svým návštěvníkům také kvalitní služby, mohou získat označení „Pozoruhodná zahrada“. Vzniká tím společně propagovaná síť doporučených turistických cílů. V roce 2008 bylo do tohoto projektu zapojeno přes 300 zahrad.

Každým rokem je dále pořádána akce „Na shledanou v zahradách“, jejímž cílem je obeznámit nejširší veřejnost s důležitostí této oblasti kulturního dědictví. Na školáky a studenty je kromě řady edukačních aktivit cílena akce „Adoptuj si svou zahradu“.¹⁶⁾ Na celostátní projekty navazují projekty regionální například *Asociace parků a zahrad v regionech* (Association des Parcs et Jardins en Région Centre), která provozuje internetové stránky www.jardins-de-france.com. Zde je prezentováno ucelené penzum informací o jednotlivých objektech zahrad a parků i pořádaných akcích v nich. Za podpory regionálních center cestovního ruchu (Comité Régional du Tourisme) vydává asociace propagační materiály především ve formě map jednotlivých regionů zachycujících místa se zahradami, jejich základním popisem a nabídkou pro návštěvníky.

Návštívíte-li například zahradu Vaux Le Vicomte, získáte ke vstupence podrobnou mapku areálu s textem ve francouzském a anglickém jazyce s popisem nejzajímavějších míst v zahradě. Návštěvníci si mohou prohlédnout zahradu z vrcholu kopule zámecké budovy, pro cestu po zahradě si mohou zapůjčit elektromobil. Na dětské návštěvníky čeká lektor v kostýmu zahradníka. Ve vybrané dny je prezentován pozoruhodný vodní program či dobové nasvícení zahrady. Jsou pořádány barokní slavnosti i operní představení. K samozřejmým službám zákazníkům patří toalety, kvalitně vybavená prodejna suvenýrů, restaurace.¹⁷⁾

15) Dostupné z <http://www.english-heritage.org.uk/>

16) GOVEN, F., Francouzská politika Ministerstva kultury v oblasti historických parků a zahrad, in *Historické zahrady Kroměříž 2008, mezinárodní konference* Kroměříž: Klub UNESCO Kroměříž 2008, s. 29.

17) Dostupné z www.vaux-le-vicomte.com

Obr. 1: Lektor o kostýmu a s rekvizitami barokního zahradníka provádí dětské návštěvníky po zahradách Vaux Le Vicomte. (Foto D. Šnajdarová)

Italské zahrady jsou pojmem samy o sobě a mohlo by se zdát, že výraznou propagaci vlastně nepotřebují. Přesto i zde existuje sdružení *Grandi Gardini Italiani*, které cíleně zviditelňuje již téměř 100 přidružených zahrad nejrůznějších typů. Informuje potenciální návštěvníky o nabízených službách formou webových stránek,¹⁸⁾ tištěných map s lokalizací jednotlivých zahrad i formou rozsáhlejší publikace s podrobnějšími údaji. Rozsah a úroveň služeb nabízených návštěvníkům v italských zahradách je u jednotlivých objektů značně rozdílná. K turisticky vyhledávaným zahradám však bývají k dispozici tištění průvodci i kvalitní monografie v několika světových jazycích. Kromě klasické individuální prohlídky s tištěným průvodcem je v zahradách dle typu a velikosti možné absolvovat prohlídky s využitím elektromobilů, v nabídce jsou trasy pro cyklisty i edukační programy pro děti.

V Německé spolkové republice je prezentace historických zahrad a parků často podporována a organizována jednotlivými spolkovými zeměmi, které mívají vlastní zákony o ochraně památek na svém území. Pod hlavičkou *Státní zámky a zahrady* (Staatliche Schlösser und Gärten) jsou prezentovány a propagovány zahrady spolkových zemí Bádensko-Württembersko, Hesensko i Sasko (Staatliche Schlösser, Burgen und Gärten). Velmi aktivní je v prezentaci a propagaci *Nadace durinských zámků a zahrad* (Stiftung Thüringer

18) Dostupné z www.grandigiardini.it

Obr. 2: V návštěvnickém centru parku Sanssoucci v Postupimi (Německo) je k dispozici plán zahrady formou rozměrné dotykové obrazovky. Uživatel má možnost volit si zobrazování jak tematicky zaměřených okruhů, tak také bezbariérově přístupných tras. (Foto P. Hudec)

Schlösser und Gärten) i *Nadace pruských zámků a zahrad* (Stiftung Preussische Schlösser und Gärten Berlin-Brandenburg) prezentující bohatství památek zahradní kultury především v okolí Berlína a Postupimi.

Stejně tak mají svůj *Zahradní sen* (Gartenträume Historische Parks in Sachsen-Anhalt) v Sasku-Anhaltsku, kde byla lokalita mezi městy Dessau a Wörlitz dokonce zapsána jako kulturní krajina s řadou parků a zahrad na seznam UNESCO. Za účelem prezentace a rozvoje tohoto regionu je zřízena nadace (Kulturstiftung Dessau-Wörlitz). Internetové stránky nadace¹⁹⁾ jsou místem, kde mohou zájemci získat komplexní nabídku základních, ale spolehlivých informací o jednotlivých objektech zahradní kultury v regionu. Aplikace umožňuje provést výběr informací dle řady parametrů (historie objektů, význam regionu, důležité osobnosti aj.). V záložce věnované návštěvníkům je k dispozici komplexní nabídka edukačních programů a akcí konaných v jednotlivých zahradách a parcích, informace o nabídce informačních center a prodejen suvenýrů, ale také návrhy naplní jednodenních i vícedenních pobytů v daném regionu s nabídkou stylového ubytování přímo v jednotlivých zámeckých areálech a podobně.

Lze zde uvést i řadu příkladů mezinárodní spolupráce v prezentaci památek zahradní kultury, a to především ve spolupráci spolkové země Sasko a sousedního Polska. Projekty „Zelené perly“ (Grüne Perlen), „Krásné zahrady“ (... von denen Schönen Gärten) byly zaměřeny na popularizaci zahrad v regionu se společnými historickými a kulturními kořeny.

19) Dostupné z www.gartenreich.com

Jako vzorový objekt, kde je zahradní kultura kvalitně prezentována v celé své šíři, je možné vybrat zámek a park v Muskau (Mužákov) rozprostírající se na německo-polském pomezí. Pobýval zde významný tvůrce zahrad kníže Hermann von Pückler-Muskau (1785-1871). Životní příběh a dílo, této ve své době velmi výstřední historické postavy, je ústředním motivem zde realizovaných aktivit. V zámeckém areálu v Muskau sídlí nadace (Stiftung Fürst-Pückler-Park Bad Muskau), která provozuje vlastní informační centrum věnované parku, v zámecké budově je umístěna muzejní expozice představující život a dílo knížete Pücklera. Z věže zámku je možné přehlédnout Pücklerův park z ptáčích perspektiv. Návštěvníkům jsou nabízeny prohlídky parku s lektorem, a to jak pro pěší, tak cyklisty, projížďka kočárem i plavba na lodích. Kromě základních prohlídek jsou v určené dny v nabídce také tematické prohlídky např. „Jaro v zámeckém zahradnictví“, „Stmívání v parku“, „Zapomenuté scenérie“ a další. Každoročně je konáno několik zahradních slavností pro širokou veřejnost. Spolupráce s polskou stranou je prezentována na „Německo-polské zahradní slavnosti“ (Deutsch-Polnisches Parkfest im Muskauer Park). Navazují aktivity cílené na odbornou veřejnost, zejména semináře a konference. Je zde organizováno také profesní vzdělávání zahradníků. V zámeckém areálu je nabízeno stravování a ubytování.²⁰⁾

Kvalitní příklady prezentace zahrad můžeme najít i u našich slovenských sousedů. Například v parku u zámku Betliar, který je národní kulturní památkou ve správě Slovenského národního muzea, je nabízena možnost absolvovat prohlídku s pomocí tištěného průvodce. Je v něm vyznačeno 6 různých prohlídkových tras o délce 35 – 75 minut s popisky ve čtyřech jazycích (slovenština, maďarština, angličtina, němčina). U dochovaných drobných zahradních staveb v areálu parku jsou umístěny informační cedulky se základními údaji o historii a jejich významu v kompozici. K dispozici je také samostatný tištěný průvodce pro děti a brožura obsahující informace o historickém vývoji objektu, jeho přírodních a architektonických pozoruhodnostech i o nedávné obnově. Obecně je však prezentace a využití historických zahrad pro osobní rozvoj na Slovensku na obdobné úrovni jako v České republice.

Lze konstatovat, že především na západ od našich hranic je péče, prezentace, propagace i nabídka návštěvnických a edukačních aktivit v historických zahradách a parcích na vyšší úrovni než u nás. Zahrady a parky jsou na rozdíl od ČR prezentovány jako rovnocenná součást architektonického kulturního dědictví. Prezentace a propagace je organizována na několika stupních od národní či regionální úrovně po nabídku pestré palety většinou již tradičních aktivit a služeb v jednotlivých zahradách a parcích. Povědomí o hodnotách a dostatečné množství snadno dostupných, kvalitních a atraktivně zprostředkovaných informací podněcuje zájem veřejnosti o jejich návštěvu. Jako samozřejmost je vnímáno placení vstupného do areálů zahrad a parků, což umožňuje mimo jiné zkvalitňování a rozvíjení služeb pro návštěvníky a poskytuje to i určitou ochranu proti vandalismu.

20) Dostupné z www.muskauer-park.de

4 Od člověka k návštěvníkovi aneb Potřeba propagace památek zahradního umění

Tato metodika je zaměřena především na představení možností prezentace a kulturního využití památek zahradního umění tak, aby toto využívání nejen nepoškodovalo jejich umělecké a památkové hodnoty, ale aby naopak vzbudilo ve společnosti zájem a potřebu tyto památky chránit a rozvíjet. Připravovat aktivity vedoucí k tomuto cíli, aniž bychom měli návštěvníka (publikum), které by mělo zájem tyto aktivity využívat, by bylo nesmyslné. Proto musí jít hledání vhodných forem edukace a dalšího využívání památek zahradního umění ruku v ruce s hledáním a realizací účinných prostředků komunikace a propagace těchto aktivit směrem k veřejnosti.

Pro památky zahradního umění platí v této oblasti stejná pravidla jako pro další segmenty našeho kulturního dědictví. Při snaze o efektivní marketing je možné využít pravidel publikovaných v literatuře věnované tomuto tématu.²¹⁾ Bez kvalitní propagace nebo raději komplexního marketingu se snahy o kvalitnější prezentaci a využití památek zahradního umění neobejdou.

Vnímání hodnoty památky se odvíjí i od toho, čím společnosti konkrétně přispívá. Je tedy nutné neustále hledat rovnováhu mezi snahou sloužit potřebám a zájmu veřejnosti a potřebou uchovávat památkové hodnoty. Je nutné vytvářet zájem a poptávku, ale zároveň zabránit devalvací autentických hodnot památky jejich masovou turistickou spotřebou.

Příkladem může být zahrada malíře C. Moneta ve francouzském Giverny. Zástupy turistů ve velké míře ničí *genius loci* původně soukromé zahrady. Provozovatelé se tomu snaží čelit tím, že většina cest v zahradě je uzavřena. Návštěvníci se pohybují jen po jasně daném okruhu, a tím se jim může naskytnout pohled i na zdánlivě liduprázdné části zahrady. Ztrátě velké části autenticity však, při takto intenzivním návštěvnickém provozu, lze jen těžko zabránit.

21) Např. JOHNOVÁ, R., *Marketing kulturního dědictví a umění*, Praha: Grada 2008, ISBN 978-80-247-2724-0; KERNER, L., *Marketing a management muzeí a památek*, Praha: Grada 2005, ISBN 80-247-1104-4.

5 Od návštěvníka ke spokojenému návštěvníkovi

Na úvod této kapitoly je třeba konstatovat, že památky zahradního umění navštěvují zájemci o tento segment kulturního dědictví, kteří mají různá očekávání a potřeby. Jejich bližší poznání nám umožňuje vytvářet atraktivní nabídku činností, které budou moci návštěvníci v památce zahradního umění realizovat. Současně je tak možné účinněji naplňovat cíle památkové péče v oblasti jejího výchovně-vzdělávacího poslání a eliminovat riziko, že se vzájemná očekávání návštěvníků a provozovatele památky minou.

Obr 3: Památky zahradního umění navštěvují různé cílové skupiny, které mají rozličné potřeby. (Foto P. Hudec)

5.1 Základní potřeby návštěvníků

Návštěvníci přicházejí do památek zahradního umění ve svém volném čase, nebo v rámci procesu formálního vzdělávání. Je třeba mít na paměti, že touze po vzdělávání, jejíž naplnění je naším prioritním cílem, předchází jiné elementárnější potřeby.

Základní potřeby a jejich naplnění jsou společné pro všechny. Když jsou naplněny alespoň z části potřeby nižší, teprve pak přichází touha po naplňování vyššího stupně.²²⁾

²²⁾ MASLOW, A., *Motivation and Personality*, New York: Harper and Row 1970.

Požadavek osobního rozvoje se nachází až na špičce pomyslné pyramidy lidských potřeb.

Příklad naplňování potřeb v zahradách dle jejich hierarchie:

1. **fyziologické potřeby** – přítomnost toalety, občerstvení, vhodného mobiliáře k odpočinku²³⁾
2. **bezpečí** – dobře udržované cesty, stavby a vegetační prvky, pořádek, kvalitní informační systém
3. **touha po péči** – přítomnost úschovny kol a zavazadel, kvalitně vybavené suvenýry
4. **touha po uznání** – uvítání návštěvníků na vstupních informačních panelech (získání pocitu, že je v zahradě váženým návštěvníkem)
5. **touha po osobním rozvoji** – možnost absolvování populárně-naučného programu v zahradě

5.2 Specifické potřeby vybraných cílových skupin návštěvníků

K přesnějšímu definování potřeb návštěvníků památky zahradního umění lze přistoupit na základě zjištění jejich příslušnosti k různým skupinám. Ty jsou utvářeny nejen s ohledem na jejich věk, nýbrž také ve vztahu k sociální skupině, schopnostem či omezením. Například jiné potřeby má dospělý zájemce o historické zahrady a jiné dítě. Jdou-li na památku společně, i to je velmi důležité východisko pro charakteristiku a naplňování jejich potřeb. Vědomí potřeb definovaných cílových skupin umožňuje vhodně zvolit metody interpretace památky.

Návštěvníky památkových objektů lze dle různých kritérií rozdělit do několika základních skupin s často protichůdnými potřebami. V zahradách se setkávají turisté a zástupci místní komunity žijící v blízkosti památky, domácí návštěvníci a návštěvníci ze zahraničí, organizované skupiny s individuálními návštěvníky, laici a odborníci či návštěvníci různého věku. Výše pojmenované skupiny návštěvníků a jejich potřeby se dále vzájemně kombinují a většinou není možné zařadit do základní nabídky kvalitní aktivity pro všechny. Proto je důležité vědět, kdo jsou naši nejčastější skuteční, respektive potencionální návštěvníci a soustředit se přednostně na uspokojení jejich potřeb.

U objektu regionálního významu bude pravděpodobně celoročně nejvýznamnější cílovou skupinou místní komunita. U památky UNESCO bude výhodné v době sezóny (cca květen–září) nabízet produkty cílené na turisty, v druhé části roku pak na místní komunitu. Významnými návštěvníky všech typů památkových objektů budou vždy žáci základních a středních škol.

23) Z toho vyplývá většinou nutnost navyšování kapacity obslužné sféry, která musí být ovšem realizována s ohledem na trvalou udržitelnost historické kvality území či objektů a tu chápeme jako klíčovou ve vztahu k památkové ochraně pro budoucí generace.

U organizovaných programů je nejdůležitější role lektora. Ten by měl být schopen přizpůsobit náplň programu konkrétní cílové skupině. Kvalita lektora je jedním ze základních předpokladů úspěchu prezentačního a interpretačního procesu.

Děti

Děti památku zahradního umění nenavštěvují samy, nýbrž vždy v doprovodu rodičů, prarodičů či pedagogů. Jejich základními potřebami jsou aktivita, pohyb, hra – zábavnost aktivit, častá změna činností, touha poznávat nové věci – dobrodružné objevování tajemství. Se zvyšujícím se věkem vzrůstá touha dětí po samostatnosti v tvorbě, objevování a rozhodování. Blíže bude tato cílová skupina a její potřeby charakterizována v rámci věkových a sociálních skupin, v rámci nichž památku navštěvují.

Žáci předškolního věku

Mezi žáky předškolního věku lze zařadit děti od tří do sedmi let, které navštěvují mateřskou školu či jiné zařízení pro výchovu této věkové skupiny dětí. Charakteristická je pro tyto děti radost z pohybu, rády zpívají, tančí, poznávají nové věci. Žáci mateřských škol se nedokážou soustředit na dlouhý výklad a nemají příliš vyvinuté abstraktní myšlení. Při jejich vzdělávání lze doporučit působení na všechny smysly, což zahrada plná vůní, chutí, barev, struktur aj. velmi dobře umožňuje. Návštěva historického prostředí velmi dobře odpovídá *Rámcovému vzdělávacímu programu pro předškolní vzdělávání*.²⁴⁾ Cílová skupina klade specifické nároky také na lektora. Je to především schopnost tlumočit někdy i složité věci velmi jednoduchým způsobem, vytyčit si uměřené cíle, volit dětem srozumitelný jazyk, komunikovat laskavě, povzbuzovat, chválit, odměňovat a být trpělivý.

Obr. 4:
Připravujeme-li program pro děti z mateřských škol, je třeba se „dostat“ na jejich úroveň vnímání reality. Často je to třeba vyjádřit i fyzicky.
(Foto P. Hudec)

24) *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, Praha: TAURIS 2006.

Žáci I. stupně základních škol

Mezi žáky prvního stupně základních škol lze zařadit děti od šesti do deseti, respektive jedenácti let. Mají rovněž potřebu poznávat nové věci, být v pohybu, zaměstnávat nejen svoji mysl, ale také ruce. Také pro ně nabízí zahrada mnoho podnětů působících na různé smysly a je vhodné toho využít. Ve srovnání s žáky předškolního věku u nich ovšem můžeme předpokládat také relativně delší soustředění. Dále je zde možné úměrně délce školní docházky počítat s dovedností čtení a psaní, což se v rámci zahradních programů nejvíce zúročuje při práci s pracovními listy, a se schopností pracovat ve skupině. Výchovně-vzdělávací potřeby žáků I. stupně ZŠ nacházejí své vyjádření v *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání*, na nějž by připravované programy měly mít vazbu.²⁵⁾

Žáci II. stupně a středoškoláci

Mezi základní potřeby této cílové skupiny patří opět aktivita, hravost a zábavnost připraveného programu, objevování nového, možnost kreativity a tvůrčího přístupu.

Dospívající se chovají tak, aby uspěli ve skupině, jejíž jsou součástí. Žáci v pubertálním věku si hodně hlídají svůj obraz v očích ostatních a mohou mít problém zapojit se do činností, kde by se (byť teoreticky) mohli ztrapnit. Při přípravě programu s tím musíme počítat jednak vhodnou volbou metod, prostředí, skupinovou práci, jednak zařazením aktivit, které pomáhají žákům odpoutat pozornost od této sebekontroly.²⁶⁾

Zatímco u žáků I. stupně často uspějeme s hravými momenty, žáky II. stupně a středních škol zaujmeme výzkumem a průzkumem, simulacemi, řešením problémů apod. Měli by vnímat, že aktivita pro ně představuje určitou výzvu. Lze upozornit, že náctiletí jsou zručnými uživateli moderních technologií, takže nemají problém s jejich ovládnutím a tíhnou k aktivitám, při nichž je mohou sami využívat. Dospívající mládež mívá také zájem o programy, které přispívají k jejich sebepoznání – dozvídají se v nich něco o sobě samých, především v oblasti měkkých kompetencí a vztahů ve skupině.

O návštěvě školního kolektivu v památce rozhodují především pedagogové. Abychom podpořili jejich zájem o návštěvu, je vhodné myslet i na naplnění jejich specifických profesních potřeb, ke kterým patří např. podklady pro další opakování a vzdělávání ve třídě, informace o zajištění bezpečnosti žáků, informace o návaznosti nabízených programů na RVP, pomoc při zajištění návštěvy aj.

Volnočasová sdružení mládeže

Některé z potřeb výše uvedených cílových skupin dětí (I. a II. stupeň ZŠ) je možné s větším úspěchem naplnit v rámci jiných než školních platforem jejich sdružování. U skupin mládeže organizovaných ve volnočasových sdruženích či kroužcích (letní tábory, skauti,

²⁵⁾ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Praha 2010.

²⁶⁾ Srov. PTÁČEK, L., RŮŽIČKA T. (ed.), *Jak pře(d)kládat svět: základy dobré interpretace*, Brno: Partnerství, o. p. s. 2012, s. 22.

žáci lidových škol umění aj.) vystupuje do popředí svoboda volby toho, o co se zajímají, a akcent na sílu prožitku, který dominuje nad vzdělávací rovinou.

Realizace programů pro mládež organizovanou ve volnočasových sdruženích nám umožňuje vycházet ze schopností účastníků, se kterými jinak nemůžeme plošně počítat (například program pro výtvarně nadané žáky), a lze se také úžeji specializovat, předpokládat u účastníků programu zvýšený zájem, ale také větší svobodu odmítnutí. Dále mohou být připravované aktivity výrazněji hravějšího charakteru než ty, které důsledně sledují vazbu na rámcové vzdělávací programy. Mění se čas jejich realizace (odpoledne, víkend, letní měsíce) a je možné u nich předvídat větší časovou dotaci na realizaci. Velký kvalitativní potenciál představuje možnost dlouhodobé spolupráce, realizace časově rozsáhlého projektu. Konkrétní volbu metod budeme dále volit s ohledem na věk účastníků programu.

Obr. 5 Jedním z kvalitních způsobů interpretace památky je realizace příměstského tábora v historickém prostředí. Týdenní program v Kočetné zahradě uspořádaný ve spolupráci s Mateřským centrem Klubičko umožnil jeho účastníkům osvojit si nejen znalosti a dovednosti, nýbrž formovat také hodnoty a postoje. (Foto P. Hudec)

Rodiny s dětmi

Děti navštěvují památky zahradního umění v neposlední řadě v doprovodu svých rodičů či prarodičů. Navzdory deklarované krizi současné rodiny jsme svědky velké snahy o její budování, a zvyšují se rovněž kritéria kvality rodinného soužití. Do prostředí památek se to promítá zvýšeným zájmem rodiny trávit zde společný čas, a to často jako kompenzace za dny, kdy to pracovní povinnosti rodičů neumožňují. Z toho lze vyvodit základní potřebu této cílové skupiny – společné prožívání.

Děti by se neměly stát „rukojmími“ rodičů, kteří chtějí poznávat památky, těmi, kdo ruší výklad. Ať už se budeme snažit pro tuto cílovou skupinu připravit samoobslužný program, nebo bude nějakým způsobem organizovaný, měli bychom počítat s interakcí dospělých a dětí. Ideální tedy je, když se dospělí stávají průvodci dětí v zahradě, těmi, kdo kladou otázky nebo odpovídají na dotazy dětí, ukazují, povzbuzují. To je velká výzva pro

tvůrce programové nabídky: „*Pomozte dospělým odpovědět na všetečné otázky jejich dětí, a určitě tak oslovíte i je samotné.*“²⁷⁾ Velký požadavek zde bude kladen na zábavnost programu, přesto, jde-li nám o interpretaci památek zahradního umění a nikoliv pouze o úspěšný marketing, bychom neměli rezignovat na výchovně-vzdělávací rozměr.

Dospělí (v produktivním věku)

Pokud navštěvují památky zahradního umění dospělí bez svých dětí, mohou se plně zaměřit na uspokojování svých vlastních potřeb. V rámci individuální návštěvy zahrad lze uvést jako jejich potřeby relaxaci v krásném prostředí, rozvoj sociálních kontaktů (například zamilovaná dvojice na lavičce) či pouhé obdivování krásy zahrady v daném ročním období. Potřeba vzdělávání je často na druhém místě, nicméně se vzrůstem vědomí hodnoty historických zahrad (mimo jiné na základě zhlédnutí televizních pořadů o historických zahradách) se počet zájemců o jejich poznávání zvyšuje.

Pokud se dospělí rozhodnou využít nabídku samoobslužné prohlídky nebo účasti na programu vedeném lektorem, činí tak ze svobodného rozhodnutí a musíme počítat s tím, že budou nároční na kvalitu poskytovaných služeb. Dospělí se dokážou soustředit na delší výklad. Nebude jim vždy vlastní spontánnost reakcí a ochota zapojit se do všech aktivních způsobů poznávání zahrady. Také dospělé návštěvníky zahrad je možné v zahradách uvítat v rámci různých sociálních skupin, pro které je vhodné dále program upravovat s cílem naplnit jejich potřeby. Zvláště je možné zmínit členy zahrádkářských svazů či mysliveckých sdružení, u nichž lze vycházet z jejich zaměření. Další úroveň zapojení této skupiny do poznávání zahrad jsou aktivní formy participace na prezentaci a údržbě historických zahrad.

Senioři

Senioři představují stále významnější návštěvnickou skupinu památek zahradního umění. Přibývajícím věkem může přinášet těmto návštěvníkům nejrůznější zdravotní znevýhodnění, o jejichž kompenzaci je pojednáno v následujících kapitolách. Zde je o této skupině návštěvníků uvažováno jako o „aktivních seniorech“. Senioři většinou ocení dostatečně hlasitý a srozumitelný výklad průvodce, kterému pak pozorně naslouchají. Jsou proto mezi zaměstnanci památek velmi oblíbenou skupinou. Při přípravě programu pro seniory je dobré pamatovat na to, že mají většinou více času a někteří rádi studují věci do větší hloubky. V zahradě by se jim měl věnovat odborník na zahradní umění, neboť mohou překvapit hlubšími znalostmi a tomu odpovídajícími dotazy. Problém by pro ně mohly představovat fyzicky náročnější trasy. Před dynamickými aktivizačními metodami dají přednost těm způsobům prezentace památky, kde mohou dál zůstat nikoliv pasivními účastníky, přeci však pozorovateli a posluchači, aktéry diskuse. Jako pamětníci mohou lektora a celou skupinu návštěvníků obohatit o velmi zajímavé informace. Veškeré tiště-

27) Srov. PTÁČEK, L., RŮŽIČKA T. (edd.), *Jak pře(d)kládat svět: základy dobré interpretace*, Brno: Partnerství, o. p. s. 2012, s. 23.

né materiály připravované pro seniory, informační materiály o poskytovaných službách, průvodci, pracovní sešity a další by měly být realizovány v písmu většího formátu. Písmo by mělo být kontrastní, nesplývající s pozadím.

Turisté

Turisté jsou osoby, které cestují na přechodnou dobu do místa mimo jejich běžné bydliště. Mohou k tomu mít různé důvody. Z pohledu prezentace kulturního dědictví je nejdůležitější tzv. volnočasový a rekreační turismus. Návštěva turistů v dané lokalitě bývá časově omezena a většinou se neopakuje nebo se opakuje v delším časovém odstupu. Tato cílová skupina potřebuje mít k dispozici dostatek atraktivně podaných informací, které podmiňují rozhodnutí navštívit památku zahradního umění. Při vytváření produktů je cíleno na předávání základních informací o objektu a na prezentaci nejatraktivnějších míst. Na tuto skupinu by měla být cílena nabídka suvenýrů a dalších doplňkových služeb.

Místní komunita

Specifické postavení s velkým potenciálem má pro památky místní komunita. Představuje protipól turistů. Tito lidé jsou s památkou v každodenním styku, v případě historických zahrad ji mohou intenzivně využívat ke své rekreaci. Často vytvářejí výrazné tlaky na přizpůsobování zahrad svým každodenním potřebám. Právě působení na místní komunitu je z pohledu uchování památkových hodnot zahrad a parků nesmírně důležitým úkolem. Připravované aktivity musí více než u jiných skupin zohledňovat časové možnosti cílové skupiny. Akce zaměřené na místní komunitu v produktivním věku je nutné orientovat na víkendy či do odpoledních hodin. Nabízené aktivity mohou mít periodický charakter, měly by se zabývat zvolenými tématy do větší hloubky. Nabídkou spolupráce na aktivním dotváření zvolených aktivit je možné podporovat zdravý patriotismus komunity vůči památce. V zahradách je možné realizovat i aktivity pracovního (manuálního) charakteru, které cílové skupině přinesou uspokojení ze smysluplné činnosti a užitečnosti pro společnost. Dobrovolnický potenciál při oživování památek (nejen zahradního umění) se v současné době snaží rozvíjet také česká pobočka organizace *National Trust*. Dobrovolníci mohou v rámci svého nasazení zahradám prospět také charitativními aktivitami.²⁸⁾

V Hradci nad Moravicí se například zapojili členové místního občanského sdružení *Za lepší Hradec* do brigádnických aktivit sledujících kultivaci části zámeckého parku. Kromě pracovní a sociální by měl mít program také vzdělávací rovinu.

Odborná veřejnost

Tuto cílovou skupinu definujeme ve vztahu k památkám a konkrétně k zahradnímu umění, respektive také k dílčím částem zahrady, které se vztahují k jejich profesi. Mohou to být jak zahradní specialisté, tak také studenti odborných škol. U těchto návštěvníků

28) Dostupné z <http://www.czechnationaltrust.org>

památky si můžeme být jistí jejich zájmem o problematiku, lze u nich předpokládat určitý vhled, ať už všeobecný, či v rámci nějaké specializace. Základní potřebou této cílové skupiny je růst jejich odbornosti. Lektor se zde stává mnohem více partnerem v dialogu, průvodcem na cestě poznání. Měl by být odborně schopen vycházet vstříc specializaci skupiny či jednotlivce a přizpůsobovat tomu náplň programu či výklad. Vhodnou nabídkou pro tuto cílovou skupinu jsou workshopy, stáže, odborné praxe, odborné publikace, výstavy apod.

Zahraniční návštěvníci

Zahraniční návštěvníci památky zahradního umění ocení informace ve svém rodném, respektive světovém jazyce. Je bezpodmínečně nutné nabídnout jim kvalitně zpracované základní informační materiály. Další možností je služba audioprůvodce. Více než lokálně významné informace jsou pro ně důležité ty poznatky, které jim památku zahradního umění zasadí do celoevropského či světového vývoje zahradní kultury, ideálně pak v kontextu státu, z něhož přijíždějí. Je třeba počítat s tím, že jejich pohled na historické události se může zcela lišit od pohledu, který převládá v našem prostředí. Nelze než se ztotožnit s názorem, že *„patrně nejlepším řešením interpretace pro zahraniční návštěvníky je jazykově vybavený průvodce, jenž dokáže pracovat s podstatnými informacemi, které mají univerzální platnost a přesah.“*²⁹⁾

5.3 Potřeby návštěvníků se zdravotním znevýhodněním a možnosti jejich naplňování

Tato kapitola je věnována návštěvníkům s nějakým druhem zdravotního (fyzického, smyslového) znevýhodnění, které jim komplikuje či přímo znemožňuje poznávání památek zahradního umění způsoby, kterými je poznává většinová společnost. Budeme-li v následujícím textu popisovat, jak je možné naplňovat specifické potřeby zdravotně znevýhodněných návštěvníků, nepůjde nám o to stavět je do pozice zcela vyloučené (vyloučené) skupiny. Cílem následujícího textu je ukázat cesty k integraci návštěvníků se zdravotním znevýhodněním s těmi „běžnými“ v prostředí historických parků a zahrad.³⁰⁾ Památka zahradního umění může být místem zdravotní terapie a též místem k posílení sebevědomí z překonávání bariér i sebe samého. Mnohé ze způsobů prezentace památek zahradního umění pro cílové skupiny návštěvníků se zdravotním znevýhodněním se uplatňují i při práci s většinovou skupinou běžných návštěvníků, oceňujících možnost seznamovat se s realitou interaktivně, zapojením všech svých smyslů.

29) PTÁČEK, L., RŮŽIČKA T. (edd.), *Jak pře(d)kládat svět: základy dobré interpretace*, Brno: Partnerství, o. p. s. 2012, s. 28.

30) Zdravotně znevýhodněný návštěvník památky má zpravidla řadu sociálních rolí a je třeba na něj nepohlížet pouze prizmatem jeho obtíží. Je například rodičem či prarodičem, zahrádkářem, milovníkem historie apod.

Např. vytvoření funkčního systému audioprůvodce s naváděcím systémem pro zrakově znevýhodněné umožňuje nabídnout tuto službu také zahraničním návštěvníkům zahrady, kdy na jednotlivých stanovištích je komentář načten v některém ze světových jazyků.

Obecně lze říci, že v případě zpřístupněných památkových objektů narážíme na řadu problémů, kterým musí návštěvníci se speciálními potřebami, nejčastěji pohybově znevýhodnění, čelit (schody a schodiště, nerovné povrchy, chybějící vyhovující hygienická zařízení aj.).³¹⁾ Právě v této souvislosti ovšem narůstá význam památek zahradního umění. Ty zpravidla obklopují historická sídla, nejsou pouhým „přílepkem architektury“, nýbrž jsou velmi podstatnou a vrcholnou součástí památky. Památky zahradního umění jsou ideálním místem pro realizaci volnočasových aktivit návštěvníků se speciálními potřebami a k jejich zapojení do vzdělávacích a poznávacích programů. Především lze jejich hmotnou podstatu z velké části bez obav poznávat všemi smysly, tedy i dotýkáním se, ochutnáváním a čicháním. To vše je dovoleno. Nejsou-li zahrady terasovitě řešeny, lze v nich ve většině případů najít nebo drobnými úpravami zajistit bezbariérové prohlídkové trasy a okruhy. Ale i u památek zahradního umění je nutné respektovat, že návštěvníci s určitým druhem znevýhodnění se nedostanou všude, protože invazivnější technické zásahy, které by jim přístup umožnily, by poškodily samotnou podstatu zpřístupňované památky. V těchto případech se ke slovu dostávají způsoby a metody prezentace památek, které návštěvníkům se specifickými potřebami nemožnost zajištění jejich autentického zážitku plnohodnotně či částečně kompenzují.

Pohybově znevýhodnění návštěvníci Květné zahrady (vozíčkáři) nemají možnost navštívit vyhlídkovou plošinu na střeše Kolonády. Tu zpřístupňuje pouze původní točité schodiště. Jak doložil cílený průzkum, zaměřený na nalezení řešení bezbariérového zpřístupnění této terasy, jakékoliv současné řešení (výtah, plošina) by pro Kolonádu znamenalo její nenávratné znehodnocení. Nabízejícím se řešením je přiblížení pohledu z terasy návštěvníkům na vozíku prostřednictvím velkoformátových fotografií, které zachycující zahradu z ptáčích perspektiv jsou zařazeny do prohlídek.

5.3.1 Návštěvníci s pohybovým znevýhodněním

Základní potřeby návštěvníků s pohybovým znevýhodněním: poskytnutí možnosti samostatné prohlídky památky zahradního umění bez dopomoci a zároveň i možnosti samostatné účasti na připravovaných vzdělávacích akcích.

Programy připravované pro cílovou skupinu návštěvníků s pohybovým znevýhodněním by měly respektovat zhoršenou (sníženou) pohyblivost těch, pro které se připravují. Jsou

31) Podrobněji k tomuto tématu viz JANČO, M., ŠEVCŮ, O., *Jak dobýt hrad: Památky takřka bez bariér 2*, Praha: Národní památkový ústav, 2009.

to buď vozíčkáři, nebo návštěvníci pohybující se pomocí holí (nejen senioři). Proto je nutné dbát, aby vzdálenosti, které musí překonat, byly kratší. Důležité je zajištění možnosti si během prohlídky sednout a odpočinout si.

Doporučeným řešením pro zpříjemnění prohlídky památek zahradního umění jsou sklápěcí židle, které lze během chůze používat jako hůl a během zastavení se si na ně lze i sednout.

Pro pohybově znevýhodněné návštěvníky je zásadní bezbariérovost volené trasy, tedy dostatečná šířka cest, jejich sklon a kvalita povrchu, zejména v případě vozíčkářů pak absence schodišť. Neměly by chybět bezbariérové toalety a v případě pořizování a instalace nového mobiliáře by tento měl být vhodný pro využití i hůře pohyblivými návštěvníky (stabilní, dostatečně široký, stolky dostatečně vysoké pro zajištění vozíkem apod.). Informace o bezbariérových trasách by měly být dobře dostupné.³²⁾

Bezbariérové úpravy památek zahradního umění se dotýkají nejenom památek samotných, ale i jejich bezprostředního okolí, s nímž jsou propojeny. Sledovaný prostor památky zahradního umění je vhodné rozdělit a následně řešit ve třech na sebe navazujících prostorových částech. První část tvoří prostor od místa, kam se návštěvník s pohybovým znevýhodněním dostane sám, až ke vstupu do areálu památky zahradního umění. Bezbariérovost tohoto prostoru je potřebné zajišťovat ve spolupráci s příslušným samosprávním územním celkem. Druhou část tvoří vlastní památka zahradního umění, její exteriéry. Jako třetí část lze označit interiéry staveb a dalších objektů, které jsou v památce zahradního umění rozmístěny. Hned na začátku je potřebné si uvědomit, že cestu, pěšinu, chodník nelze považovat za bezbariérové, musí-li vozíčkář překonávat schod, prudké stoupání nebo klesání, pohybovat se po hrubém, dlážděném nebo naopak jemném, sypaném, nepevněném povrchu. Příčný sklon pěšin a chodníku by měl být v poměru maximálně 1 : 100 (1,0 %). Šířka cesty musí být minimálně 1,5 m. Pokud se nejedná přímo o terasovité zahrady, lze ve většině zahrad nalézt trasu, která bude přirozeně bezbariérová, aniž by vyžadovala zásah ve smyslu odstraňování existujících bariér. Tuto trasu je potřebné vyznačit třeba do speciálního plánu a dalších informačních materiálů.

Návštěvníky památek zahradního umění je nutné upozornit, že cesty v zahradách a parcích bývají většinou mlatové. Po stránce komfortu chůze i z estetického hlediska je to nejlepší vhodné řešení, avšak v případě dlouhotrvajících dešťů či v předjarním období, kdy taje sníh, se takto upravené cesty stávají nepoužitelné i pro pěší provoz i pro pojezd kol, kočárků či vozíků. Tento provoz nadto cesty poškozuje. I kdyby památka zahradního umění nebyla v době dešťů nebo tání uzavřená, pohyb v ní nelze doporučit.

32) Jako vzorový příklad lze uvést publikaci vydanou Pražskou organizací vozíčkářů: Autorský kolektiv: *Jiná Praha: průvodce přístupností pražských parků II.*, Praha 2014.

Obr. 6: Umožnit návštěvníkům s pohybovým znevýhodněním poznávat památky zahradního umění nemusí představovat nesplnitelný úkol. Napadlo by vás, že může být s vozíkem průjezdné třeba i bludiště v Kojetné zahradě v Kroměříži? Na snímku jsou účastníci programu „Zahrada všemi smysly“ realizovaného pro klienty DPS Kvasice. (Foto P. Hudec)

K překonávání menších nerovností na pěšinách a k zajištění bezbariérového vstupu přes jeden schod až pět schodů do staveb v areálu zahrad a parků lze využít rampy nej-různějších konstrukcí (viz obr. 7). Z pohledu uživatelů je samozřejmě ideální stabilní, pevná rampa (viz obr. 8). Její trvalá instalace u drobných stavebních objektů však může být z pohledu památkových hodnot problematická. Mobilní dřevěná rampa, funkční a bezpečná a současně i finančně nenáročná, určená pro překonání nástupního schodu do oranžérie či zahradního pavilonu, jejíž návštěva je součástí organizované prohlídky zahrady, zcela postačuje. Při její instalaci (není-li umístěna sezonně) a následném odstranění je samozřejmě nutná pomoc průvodce. Rampa obecně, aby byla funkční a bezpečná, by měla mít šířku minimálně 1,5 m a podélný sklon maximálně 1:16 (6,25 %).

U rozlehlejších památek zahradního umění (Lednicko-Valtický areál, Podzámecká zahrada v Kroměříži, krajinářský park zámku Konopiště aj.) lze pro pohodlné absolvování prohlídky doporučit využití elektromobilů, které pro svůj pomalý pohyb a tichý chod minimálně omezují ostatní návštěvníky památky.

Lze shrnout, že pro návštěvníky s omezenou schopností pohybu není nutné vytvářet speciální programy po obsahové stránce. Optimálním řešením je spíše přizpůsobení délky trasy v závislosti na terénních podmínkách zahrady. Zejména vozíčkářům lze doporučit,

Obr. 7: Nejjednodušší pomůckou k překonání bariér jednoho až tří schodů jsou šikmé rampy. Praha, Pražský hrad, Královská zahrada (Foto M. Jančo)

Obr. 8: Příklad trvalého způsobu zajištění bezbariérového přístupu. Most, který překlenul snížený terén před Míčovnou Pražského hradu, umožňuje nyní i návštěvníkům na vozíku bezbariérově vstupovat do jejího interiéru. (Foto M. Jančo)

Obr. 9: Velmi vhodným prostředkem k poznávání historických zahrad pro osoby s pohybovým omezením je využití elektromobilů. Ty umožní návštěvníkům poznávat i ty části zahrady, kam by vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nedošli. Komentovaná prohlídka zahrady spojená s jízdou elektromobilem v Podzámecké zahradě v Kroměříži. (Foto P. Hudec)

aby svoji návštěvu historické zahrady předem oznámili. Správci památek mohou na jejich očekávanou návštěvu zareagovat instalací prvků zajišťujících bezbariérovost, jejichž umístění v zahradě nemůže být trvalé.

5.3.2 Návštěvníci se zrakovým znevýhodněním

Základní potřeby návštěvníků se zrakovým znevýhodněním: zajištění bezpečné trasy, prezentace památky zahradního umění pomocí popisného výkladu taktilních pomůcek a zapojení moderní komunikační techniky.

Vidící lidé získávají až 80 % informací zrakem. Nevidomým nahrazují vidění ostatní smysly, především sluch a hmat. Při poznávání postupují od detailu k celku, tedy zcela opačně, než vidící, s tím, že tento celek je pokaždé neúplný proti celku viděnému.³³⁾ Proto je důležité klást důraz ne na množství jednotlivostí, vytvářejících památku zahradního umění, ale na vnímání prostředí, v němž se nevidomí v navštívené památce nachází. Tomu dopomáhá úzký a cíleně logický výběr prezentovaných příkladů charakteristických pro dané prostředí a téma, které je návštěvníkům s poruchami zraku prezentováno.

33) FRANCOVÁ, P., *Za zptání nic nedáte aneb Jak vidím svět, když nevidím* Praha: Okamžik – sdružení pro podporu nejen nevidomých 2006, ISBN 80-86932-11-7, s. 13–15.

Obr. 10: Nevidomým nahrazují vidění ostatní smysly. Na snímku si účastnice programu hapticky prohlíží tvář sochy boha Neptuna. (Foto P. Hudec)

Při práci se zrakově znevýhodněnými návštěvníky je nutné si uvědomit, že nevidomí nejčastěji přicházejí s asistencí nebo v doprovodu jiné vidící osoby, která je vede. Nevidomí se samostatně pohybují pouze po trasách, které znají a mají je „naučené“. Pokud by se rozhodli individuálně navštívit památku zahradního umění, znamenalo by to, že ji

Obr. 11: V Květné zahradě v Kroměříži je umístěn haptický plán zahrady. Nevidomí návštěvníci památky mají možnost taktilně se seznámit s prostorem, do něhož vstupují a který budou poznávat. (Foto L. Psotová)

pravidelně navštěvují a znají své naučené trasy, po kterých se bezpečně a samostatně pohybují (např. památka je součástí sídla a nevidomý ji má každodenně v dosahu). Pokud půjdou nevidomí do památky zahradního umění poprvé, tak vždy s vidícím doprovodem, který je vede, upozorňuje a usměrňuje.³⁴⁾

I když návštěvníci s poruchami zraku přicházejí do areálu památek zahradního umění v doprovodu vidících osob, měli by mít k dispozici informace, jejichž poskytování je přizpůsobené jejich potřebám a požadavkům.

Obr. 12 a 13: V parku Sanssoucci v Postupimi (Německo) je u návštěvníckého centra instalován dotykový model areálu z bronzu opatřený Braillovým písmem. Takto vytvořený plán ocení nejen nevidomí. Jeho nevýhodou je vysoká pořizovací cena. (Foto P. Hudec)

34) V případě záměru provozovatele památky pozvat na prohlídku větší skupinu nevidomých lze doporučit obrátit se na organizaci, která zajišťuje jejich setkávání a usnadňuje komunikaci. Po celé České republice má svá regionální působišťe Sjedenocaná organizace nevidomých a slabozrakých v ČR (SONS).

Základní informaci o rozsahu, členění a náplni památky zahradního umění nejlépe poskytují taktilní plány a reliéfní modely (viz obr. 11–15). Taktilní plány mohou být statické, umísťované např. při vstupech do památek zahradního umění, případně i v místech zastavení na prohlídkové trase, nebo přenosné, určené „do ruky“, k dispozici k individuálnímu zapůjčení nebo zakoupení. Statické reliéfní plány a reliéfní modely, umísťované v exteriérech památek zahradního umění, by měly být zhotoveny z pevného materiálu odolávajícího jak výkyvům počasí, tak případnému náhodnému nebo cílenému vandalismu.

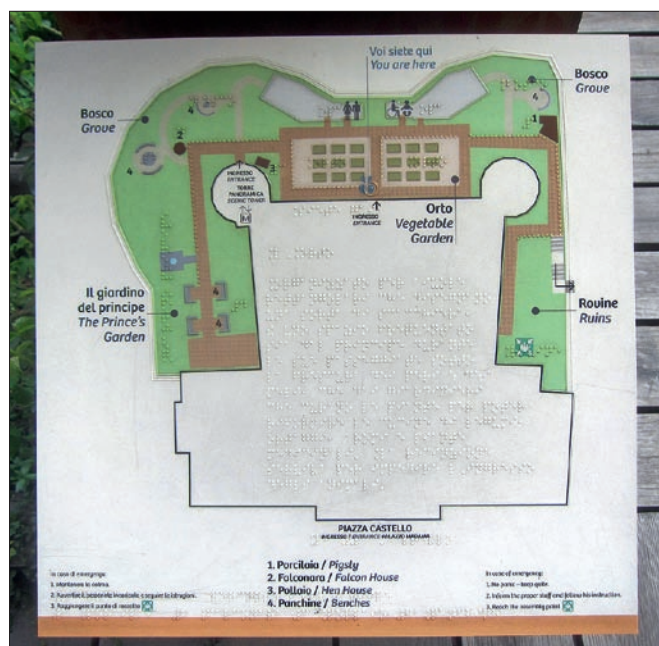
Přenosné taktilní plány určené „do ruky“ by měly být vyhotoveny z lehkých odolných plastů. Taktilní plány mohou být k dispozici i jako samostatné „listy“. Častější je však varianta, kdy jsou taktilní plány a další listy s taktilními vyobrazeními, doplněné texty v Braillově písmu, případně i velkoformátovým černotiskovým písmem (pro slabozraké), svázané do publikace, kterou si návštěvníci mohou zapůjčit, nebo zakoupit.

Pokud je součástí památky zahradního umění zahradní architektura, oranžerie, skleníky, altány, pavilóny aj., lze je návštěvníkům s poruchami zraku přiblížit taktilními plány, které přibližují jejich půdorysy a řezy, nebo „trojrozměrné“ modely zhotovenými ve zmenšeném měřítku.

U taktilních materiálů a pomůcek, jakož i textů v bodovém písmu, je nutné dbát, aby nebyly znečištěné. Nevidomí používají ruce a někdy i paže k příjmu informací, a to i těch, které běžný člověk přijímá zrakem. Dotek znečištěné plochy je jim velice nepříjemný i proto, že nejsou schopni posoudit rozsah znečištění a aktivně se mu vyhnout.

Přirozenou vodící linií v památkách zahradního umění jsou zvýšené obrubníky cest, záhonů a zatravněných ploch. Vzhledem k tomu, že pěšiny nedosahují šířky přes osm metrů, není potřebné umísťovat doplňkové umělé vodící linie. Pokud se má návštěvník se zrakovým znevýhodněním pohybovat v památce zahradního umění samostatně, je potřebné zajistit, aby nedocházelo k jeho zbytečným kolizím s předměty, které není schopen identifikovat pomocí hole, např. s nízkou rostoucími větvemi stromů, s krmítky pro ptáky visícími ze stromů a dalšími.

Prohlídky a edukační programy v památkách zahradního umění pro návštěvníky se zrakovým znevýhodněním je potřebné zajistit kvalifikovanými průvodci, poskytujícími tzv. popisný výklad, který zprostředkuje to, co běžný návštěvník vidí a poznává zrakem. Tyto prohlídky by měly být přiměřeně obohaceny o prvky aktivující další smysly návštěvníků. Zrakově znevýhodněný návštěvník může absolvovat prohlídku památky zahradního umění i bez průvodcovského výkladu, pokud jsou mu informace poskytnuty prostřednictvím textů v bodovém písmu doplněných taktilními ilustracemi a plány nebo prostřednictvím zvukového záznamu.

Obr. 14 a 15: V Palazzo Madama v italském Turíně byly pro potřeby nevidomých provedeny úpravy, které současně respektují charakter zahrady. Hlavní trasy, po nichž se nevidomí návštěvníci pohybují, mají povrch ze dřeva. Stejně tak, ze dřeva jsou provedeny vodící linie. (na snímku vlevo) Nechybí ani informace v Braillově písmu o příznivé výše. (Foto M. Jančo)

Obr. 16: Informační sloupek systému Dinasys v Květné zahradě. (Foto P. Hudec)

Jako osvědčený modelový případ lze prezentovat prohlídkovou trasu v Květné zahradě v Kroměříži, pro kterou byl modifikován informační a navigační systém Dinasys (obr. 15).³⁵⁾ Systém tvoří bateriemi napájené informační sloupky rozmístěné v zahradě a sluchátka pro návštěvníky. Instalace systému Dinasys je ideálním řešením pro ty památky zahradního umění, které jsou oplocené nebo hlídáné, a to z důvodu omezení poškozování zařízení vandalismem. K provozu je také nutná obsluha, která vydává sluchátka a zajišťuje nabíjení napájecích baterií. Zvuková nahrávka poskytuje jak informace o památce a její náplni, tak i informace o bezbariérovém a bezpečném pohybu v ní. Od běžného pojetí průvodcovského textu se podávané informace liší především zařazením výzev k taktilnímu poznávání vybraných součástí zahrady (např. reliéf litinové lavičky, živý plot, taktilně zajímavý povrch stromu aj.). V Květné zahradě je prohlídka realizována pomocí třinácti informačních sloupků rozmístěných v zahradě. Jejich umístění je vyznačeno na reliéfní mapě u vchodu do zahrady. Po položení dlaně na horní část informačního sloupku se ve sluchátkách ozve komentář v délce přibližně 3 minuty poskytující jak informace o daném prostoru, tak popis trasy k dalšímu sloupku. Návštěvníci se zrakovým znevýhodněním mají k dispozici reliéfní plán Květné zahrady a sluchátka, které lze zapůjčit oproti záloze v pokladně zahrady. Systém mohou samozřejmě využívat i vidící návštěvníci.

Variantním řešením prohlídek prostřednictvím systému Dinasys jsou prohlídky prostřednictvím audioprůvodců – audioguidů. Zrakově znevýhodněným návštěvníkům s do-

35) Dostupné z www.dinasys.cz/o-nas/reference/62-kvetna-zahrada-v-kromerizi.html

provodem je jejich prostřednictvím poskytován tzv. popisný výklad. Audioguidy mohou být nastaveny tak, aby se výklad spouštěl automaticky poté, co se návštěvníci ocitnou na příslušném místě. I u zvukových nahrávek pro zrakově znevýhodněné by měl být uplatňován výše zmíněný princip popisu od jednotlivostí k celku.

Jednou z možností, jak přiblížit a představit památky zahradního umění a jejich náplň návštěvníkům se zrakovým znevýhodněním, je prezentace rostlin ve vyvýšených záhonech, případně ve vyvýšených nádobách (obr. 17). Ocení je nejen návštěvníci s poruchami zraku, ale i lidé s pohybovým omezením včetně seniorů, pro které nemusí být shýbání se k rostlinám nijak příjemné. Své opodstatnění mají i pro dětské návštěvníky, kterým umožňuje v uživatelsky příjemné výšce pozorovat jednotlivé druhy rostlin.³⁶⁾

Obr. 17: Rostliny ve vyšších nádobách umožňují nevidomým optimální kontakt. (Foto P. Hudec)

Vítanou pomocí jsou populární haptické modely ať už architektury nebo detailů její výzdoby. Opakovaně lze uvést, že takto vytvořené haptické pomůcky ocení také běžní vidící návštěvníci, neboť i jim je zapovězeno dotýkat se například štukové výzdoby zahradního pavilonu, případně si ji prohlížejí z velkého odstupu.

36) VEČERŮVÁ, J., *Zahrady pro tělesně postižené*, diplomová práce, Mendlova univerzita v Brně, Lednice 2006, s. 44–47.

Vzhledem k tomu, že taktilní způsob poznávání památek zahradního umění je u návštěvníků s poruchami zraku dominantní, měli by mít možnost si na několika místech opláchnout ruce čistou tekoucí vodou či je jinak očistit. Ruce je potřebné mýt nejen v případě znečištění, ale i z důvodů omytí vůní aromatických rostlin, aby se tyto na prstech návštěvníků mezi sebou nesměšovaly.

5.3.3 Návštěvníci se sluchovým znevýhodněním

Základní potřeby návštěvníků se sluchovým znevýhodněním: zajištění průvodců nebo tlumočnicků, kteří jsou schopni podat výklad ve znakovém jazyce; poskytnutí výkladu ve znakovém jazyce prostřednictvím tabletů, přizpůsobení textů schopnostem neslyšících, zabezpečení technických zařízení umožňujících nedoslýchavým použít technické a kompenzační pomůcky, zesilovače zvuku nebo indukční smyčky.

Návštěvníci se sluchovým znevýhodněním, konkrétně neslyšící návštěvníci, vnímají svět především očima. Proto jsou pro ně atraktivní a zajímavé především zrakově podnětné expozice či edukační programy. Vizuální zajímavost, přitažlivost a neopakovatelná proměnlivost během celého roku je hlavní devizou právě památek zahradního umění.

Prelingválně neslyšící lidé (neslyšící od narození) vnímají češtinu jako cizí jazyk. To je důležité si uvědomit při komunikaci s nimi cestou písemného projevu i při přípravě nejrůznějších průvodců, pracovních sešitů, listů. Pro komunikaci je nejvhodnějším řešením přítomnost tlumočnicka do znakového jazyka, který asistuje lektorovi edukačního nebo jiného programu. Tištěné materiály pro tuto cílovou skupinu by měly být psány jednoduchým jazykem bez složitého vyjadřování.

Postlingválně neslyšící lidé, jejichž prvním komunikačním mateřským jazykem je mluvená čeština, volí pro komunikaci většinou metodu odezírání ze rtů. Sami mluví a jsou schopni komunikovat i psaním. Komunikace formou odezírání má svá pravidla. Schopností odezírat nedisponuje každý neslyšící člověk. Během prohlídek a edukačních programů je nutné si uvědomit, že otevřená prostranství historických zahrad a parků kládou na tento způsob komunikace vyšší nároky než uzavřené interiéry. Průvodce by měl dbát, aby během komunikace s cílovou skupinou byl jeho obličej dostatečně nasvětlen, aby na něho bylo možné z pozice diváků dostatečně dobře vidět. Měl by mluvit výstižně, konkrétně, používat jednoduché věty a vyhýbat se tzv. slovní vatě. Pokud účastníci nerozumí, průvodce by neměl při opakování používat stejná slova, ale měl by se snažit informaci formulovat jinak.

Nedoslýchaví návštěvníci představují značně nejednotnou skupinu. Ztráta sluchu se obvykle liší od člověka k člověku. Během prohlídek a akcí v památkách zahradního umění je vzájemná komunikace s nedoslýchavými návštěvníky založena na komunikaci mluveným

slovem a příjmu informací kombinací odposlechu a odezírání ze rtů. Příjmu informací mohou napomáhat technické a kompenzační pomůcky. Mohou to být indukční smyčky nebo zesilovače zvuku sloužící ke zkvalitnění poslechu. Při koncentrování zvuku do sluchátek či sluchadel není nedoslýchavý člověk rušen okolním zvukovým balastem. Zvuk zároveň neruší okolní návštěvníky. Dalším možným řešením je on-line simultánní přepis mluveného slova.

Při přípravě prohlídek a edukačních programů je nutné počítat s jejich větší časovou náročností. Neslyšící návštěvníci nemají možnost současně sledovat výklad a zároveň si prohlížet prostory či předměty, k nimž je výklad podáván. Je proto vhodné prokládat výklad delšími pauzami, a tak umožnit neslyšícím seznámit se s tím, o čem se mluví. Neslyšící a většinou i nedoslýchaví návštěvníci si na rozdíl od slyšících návštěvníků nemohou dělat při edukačních programech či jiných vzdělávacích akcích poznámky, neboť jejich zrak plně zaměstnává sledování tlumočníka nebo odezírání ze rtů. Vstřícným gestem k neslyšícím návštěvníkům je příprava poznámek v písemné podobě k tématu, jemuž se prohlídka či didaktický program věnují. Psaná komunikace s neslyšícími musí být stručná, výstižná. Vhodné je používat krátké jednoznačné věty. Je nutné vybírat frekventovaná slova a vyvarovat se odborných výrazů.

Obr. 18: Průvodce po památce, jehož výklad je tlumočen, by měl udržovat zrakovou kontakt a obracet se přímo na neslyšící, nikoliv na tlumočníka. Neměl by mluvit s tlumočníkem s tím, že ten to později neslyšícím návštěvníkům památky vysvětlí. (Foto M. Loučka)

Je třeba mít na paměti, že při tlumočení vždy dochází k časovému skluzu. Je vhodné se zeptat, zda byl výklad srozumitelný, a dát neslyšícím prostor pro dotazy.

Zejména při realizaci edukačních aktivit pro neslyšící v rámci školních skupin je možné využít celou řadu metod a prostředků, při nichž se lze obejít bez sluchových podnětů. Lze jmenovat například výtvarné či pracovní aktivity, dramatické prvky (pantomimu), vizuálně zajímavé podněty.

Pokud by měla být návštěvníkům se sluchovým znevýhodněním nabídnuta možnost samostatné prohlídky památek zahradního umění, spíše než jednoduché texty ke čtení ocení výklad v českém znakovém jazyce poskytovaný prostřednictvím videozáznamu na tabletech, smartphonech, spouštěných načtením QR kódů nebo prostřednictvím video-guidů, navolením příslušného číselného kódu.

5.3.4 Návštěvníci s mentálním znevýhodněním

Základní potřeby návštěvníků s mentálním znevýhodněním: zajištění průvodců, kteří se návštěvníkům s mentálním znevýhodněním plně věnují, a to i individuálně, dle jejich konkrétních potřeb a požadavků odpovídajících stupni jejich mentálního znevýhodnění.

Památky zahradního umění představují pro cílovou skupinu návštěvníků s mentálním znevýhodněním mimořádně přívětivé prostředí nabízející širokou škálu podnětů a konkrétních „uchopitelných“ příkladů. To umožňuje účastníkům programu překlenout zásadní bariéru v podobě nedostatečné schopnosti abstraktního myšlení. Památky zahradního umění nabízí také volnější možnost pohybu, než jak je tomu v interiérech zpřístupněných památkových objektů jiného typu, navíc bez rizika (nechtěného) poškození či poničení památky. Lektor se tedy může plně soustředit na zajištění prožitku účastníků programu, během kterého odpadá vzájemný stres, jehož zdrojem je snaha, aby nedošlo k poškození představované památky či omezování účastníků programu.

Osoby s mentálním znevýhodněním představují mezi zdravotně znevýhodněnými lidmi nejpočetnější skupinu. Jako potencionální návštěvníci, u nichž se předpokládá aktivní zapojení do připravovaných akcí, přicházejí v úvahu osoby s mírným až středním stupněm mentálního znevýhodnění. Osoby s mentálním znevýhodněním nenavštěvují památku zahradního umění samy. Bývají doprovázeny asistenty, rodinnými příslušníky, které je nutné do připravovaných programů zapojit. Bez jejich asistence je realizace edukačních programů a dalších akcí prakticky nemožná nebo velmi problematická. Lektorům lze doporučit, aby se předem seznámili s klienty, kteří do památky zahradního umění zavítají, a s rozsahem jejich mentálního znevýhodnění i s případnými navazujícími projevy. Je rovněž vhodné předem představit doprovázejícím osobám druhy chystaných aktivit, aby mohly učinit výběr účastníků, popřípadě navrhnout doplnění, modifikaci či vynechání některých částí programu. Lze doporučit, aby počet účastníků programu nebyl vysoký

(maximálně 10 osob + doprovod). Během prohlídky by měla být zajištěna možnost odpojit se od hlavní skupiny návštěvníků s klientem v zájmu naplnění jeho potřeb tak, aniž by bylo znemožněno pokračování programu (například v případě klaustrofobické reakce nebo jen potřeby navštívit toalety).

Obr. 19: Návštěvníkům s mentálním znevýhodněním je adekvátní zprostředkovat památku skrze zážitky, se zapojením různých smyslů. Na snímku ztvárňuje díloka sochu v blízkosti galerie soch v kolonádě. (Foto P. Hudec)

Při realizaci programu s mentálně znevýhodněnými návštěvníky je nutné plně využívat možnosti jejich přímého kontaktu „s předměty“ a aktivního zapojování všech smyslů při poznávání. Aktivní zapojení do programu je nezbytnou podmínkou pro udržení jejich pozornosti, vnímání a zájmu. Lektor musí ukázat a pomoci instrukcí vysvětlit, na co se má návštěvník zaměřit, co má sledovat, čeho se má dotknout, jakou reakci to vyvolá, jak ji pozná a co způsobí. Je nutné si uvědomit, že poznávání se odehrává ve třech krocích. Návštěvník s mentálním znevýhodněním je nejdříve naveden na celek. Poté je upozorněn na jednotlivé části celku. Závěr patří opětovnému soustředění se na celek, tentokrát však se znalostí jeho struktury, jednotlivých částí tvořících celek. Tento postup napomáhá překonávat handicap nedostatečné schopnosti abstrakce.

Může se stát, že aktivita připravená v památce zahradního umění nezaujme všechny účastníky programu, nebo se ukáže, že ne všichni účastníci jsou schopni ji zvládnout. Tím spíš je namísto výše zmíněná variabilita aktivit působících na různé smysly a flexibilita délky programu či jeho jednotlivých částí.

Obr. 20: Při programu pro mentálně znevýhodněné návštěvníky je možné zařadit také sportovní či herní aktivity odpovídající duchu zahrady a možnostem účastníků programu. (Foto F. Fojtík)

5.3.5 Klienti psychiatrických nemocnic

Základní potřeby návštěvníků: možnost volného nerušeného pohybu v bezpečném a klidném prostředí, zajištění průvodců, kteří se návštěvníkům – klientům psychiatrických nemocnic věnují, mají-li tito návštěvníci v místě svého hospitalizování organizovaný program, a to i individuálně, dle jejich konkrétních potřeb a požadavků, které odpovídají stupni jejich psychického onemocnění.

Skupina psychicky nemocných osob je podobně různorodá, jako je tomu u mentálně znevýhodněných. S tím souvisí i problematika volby prostředků a metod, které lze těmto návštěvníkům památek nabídnout. Nad edukačními principy zde bude převažovat terapeutické hledisko.

Historická zahrada je pro osoby s psychickými nemocemi velmi vhodným a příznivým prostředím. Lze to ilustrovat na volbě lokace (nejenom) kroměřížské psychiatrické léčebny, jejíž provoz byl zahájen v roce 1909. Byla zbudována v těsném sousedství Květné zahrady mimo jiné právě s ohledem na možnost pobytu klientů v historické zahradě, který byl shledán jako velmi příznivý pro jejich zdraví. Ostatně samy areály léčeben jsou budovány či udržovány jako zahrada; v některých případech byly zřízeny v zámeckém objektu s cennou historickou zahradou (např. zámek Červený Dvůr). Mohli bychom tedy

řici, že specifická potřeba návštěvníků – klientů psychiatrických nemocnic – je naplněna již tím, že mohou zahradu navštěvovat, najít zde klid vyvažující pobyt na pokoji s více spolubydlíci, setkávat se zde se svými blízkými.

Pro návštěvníky z řad klientů psychiatrických nemocnic lze připravit společný program ve spolupráci s ošetřujícím personálem. Jako vhodnou metodu zprostředkování zahradního umění je možné označit výtvarné aktivity realizované buď přímo v památce zahradního umění, nebo v návaznosti na její návštěvu. Ve spolupráci se zkušeným terapeutem je možné také rozvíjet dramatickou tvorbu klientů, například v návaznosti na kulturní dějiny rostlin, ikonografický program zahrad inspirovaný antickou mytologií nebo biblickými příběhy. Tento způsob poznávání zahrad se pak může stát branou k vyjadřování pocitů klientů psychiatrických nemocnic.³⁷⁾ Dále lze zmínit vykonávání pracovních (fyzických) činností v zahradách, umožňující rozvoj dovedností klientů a zvyšující jejich pozitivní sebevědomí i tím, že doslova i v přeneseném smyslu, pracuje-li se s láskou a nasazením, přináší květy i ovoce.³⁸⁾

37) Srov. REMEŠ, P., HALAMOVÁ, A., *Nahá žena na střeše: Psychoterapeutické aspekty biblických příběhů*, Portál 2004.

38) Srov. CICHROVÁ, K., DVOŘÁČEK, J., Červený Dvůr – soužití kulturní památky a psychiatrické léčebny, in *Zprávy památkové péče*, 65/2005, č. 4, s. 328–333.

6 Samoobslužné prohlídky památek zahradního umění

Chceme-li dosáhnout toho, aby návštěvníci zahrad a parků vnímali jejich interiér jako komplexní umělecké dílo a nejen jako esteticky hodnotný prostor pro odpočinek a rekreaci, je nutné vytvořit kvalitní podmínky pro jejich poznávání.

Jak již bylo uvedeno výše, nejefektivnějším způsobem prezentace a interpretace památek zahradního umění jsou programy vedené kvalitními lektory. Tato forma je však po všech stránkách náročná a je možné ji nabídnout pouze omezenému počtu návštěvníků po omezenou dobu. Prvním krokem při prezentaci památek zahradního umění by tedy mělo být vytvoření kvalitního zázemí pro samoobslužné poznávání objektu zahrady či parku.

V první řadě musí být zajištěno naplnění základních potřeb návštěvníků, jako jsou dostupné toalety, upravené a bezpečně schůdné pěší komunikace, přítomnost funkčního zahradního mobiliáře aj. Následovat by mělo předání alespoň základních informací pomocí stálého orientačního a informačního systému.

Dle zvolené formy prezentace se odvíjí její finanční náročnost. Vzhledem k tomu, že zde nejsou žádné osobní náklady, patří samoobslužné prezentace k méně finančně náročným.

6.1 Informační a orientační systém

Nezastupitelnou součástí orientačního a informačního systému by měl být základní orientační panel u vstupu (vstupů) do areálu památky. Panel by měl obsahovat půdorysný plán, ve kterém budou vyznačeny a v legendě pojmenovány zajímavé návštěvnické cíle v zahradě či parku. Měl by sloužit k získání představy o rozlehlosti areálu, jeho přístupnosti a jeho náplni. Tento panel může obsahovat i stručné informace o slohovém zařazení či vývoji areálu. Měl by obsahovat (v podobě textu či piktogramů) pravidla chování a upozornění na omezení některých činností v areálu parku či zahrady, případně návštěvní řád památky, není-li umístěn samostatně u vstupu do památky.

Pravidla uvedená v návštěvním řádu by měla zohledňovat jak ochranu památkových hodnot areálu, tak také zajištění bezpečnosti a komfortu návštěvníků. U památek nadregionálního významu by měla být dostupná i jeho cizojazyčná varianta. Jsme-li z důvodu uchování hodnot památky (hmotných i duchovních) či komfortu části návštěvníků nuceni přistoupit ke stanovení zákazu některých činností, měl by být důvod zákazu dobře vysvětlen.

Obr. 21: Orientační panel umístěný před vstupy do městského parku Michalov v Přerově obsahuje kromě ústřední mapy s legendou také český a anglický text přibližující stručně historii památky, piktogramy s informací o omezení některých činností i výňatek z návštěvního řádu. (Foto L. Křesadlova)

Do Podzámecké zahrady v Kroměříži je zakázán vstup se psy. Jestliže vysvětlíme, že se po zahradě pro potěšení návštěvníků volně pohybují drobná domácí zvířata, kterým by psi mohli ublížit, a nebylo by možné zajistit čistotu pobytových luk hojně využívaných k rekreaci, je větší šance, že tento zákaz bude návštěvníky respektován.

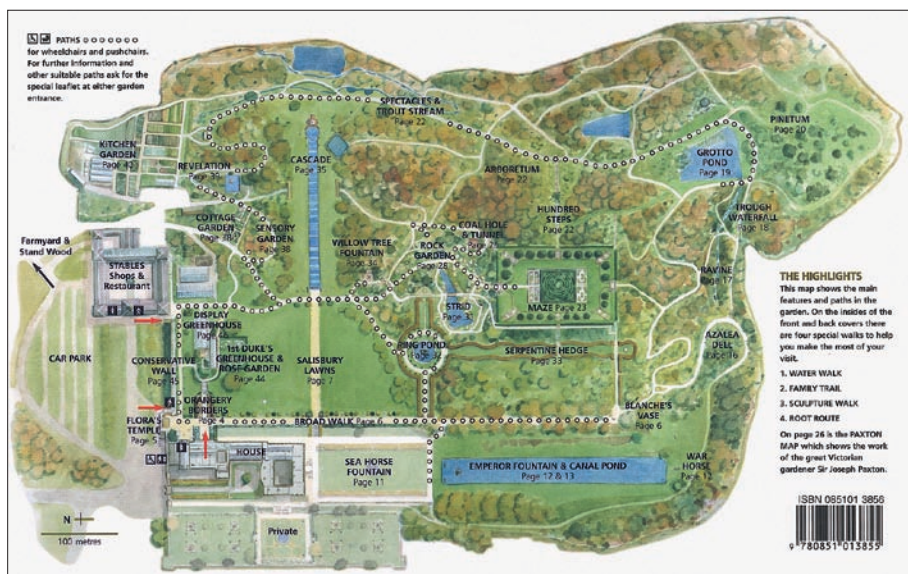
Kromě konstatování, že se návštěvníci v areálu pohybují na vlastní nebezpečí, by bylo vhodné zmínit konkrétní rizika v zahradě „cíhající“, např. kluzké okraje rybníků, padající kameny ze skalek apod. Návštěvní řád a základní půdorysný plán s legendou by měl být také samozřejmou součástí webové prezentace památky zahradního umění. Vstupní orientační panel může poskytnout opravdu jen základní vhled, většina návštěvníků si není schopna zapamatovat trasu objektem či názvy zahradní architektury, a pro kvalitní a efektivní prohlídku památky by měl mít návštěvník k dispozici další podklady. Mohou to být tištěné průvodce, průvodce ke stažení do chytrého telefonu, případně trvale nainstalovaná „naučná“ stezka.

Skládá-li se orientační a informační systém objektu z dalších částí – šipky s označením důležitých cílů, informační tabule, zákazové tabulky a podobně, mělo by být dbáno na to, aby měly jednotný kvalitní design a byly umístěny tak, aby co nejméně narušovaly autenticitu kompozičně důležitých částí památky.

6.2 Průvodce

Pro předávání interpretovaných informací pro různé cílové skupiny návštěvníků jsou velmi vhodné tištěné průvodce. Ty poskytují svému uživateli možnost absolvovat prohlídku památky vlastním tempem a ještě mohou sloužit jako vítaný suvenýr a upomínka na zážitek. Zároveň mohou plnit reklamní funkci, proto by zde měly být vždy uvedeny kontakty, odkaz na internetové stránky objektu a podobně. Podoba průvodce může být velmi rozmanitá, od jednoduchého letáku v ceně desítky korun po knižní průvodce v ceně řádově vyšší. Významnější objekty by měly mít k dispozici průvodce několika kategorií určené různým cílovým skupinám. Pro dětské návštěvníky může být zahrada představena formou komiksu či samoobslužného pracovního listu s praktickými úkoly. Je dobré úkoly koncipovat tak, aby na jejich splnění byla potřebná spolupráce dítěte a provázející dospělé osoby. Neměly by chybět cizojazyčné průvodce pro zahraniční návštěvníky, průvodce s trasou vhodnou pro návštěvníky s omezenou možností pohybu či maminky s kočárky. Minimem by měla být půdorysná mapa areálu s legendou. Ta bývá často součástí vstupenky u areálů, kde je placeno vstupné.

U průvodce s plánem, kde jsou označeny zajímavé objekty a místa, si návštěvník může sám zvolit svoji trasu prohlídky. U rozsáhlejších areálů by bylo vhodné do plánu vyznačit doporučené trasy, u kterých by byla uvedena délka či přibližná časová náročnost, terénní náročnost, vhodnost pro absolvování s dětskými kočárky či na invalidním vozíku.

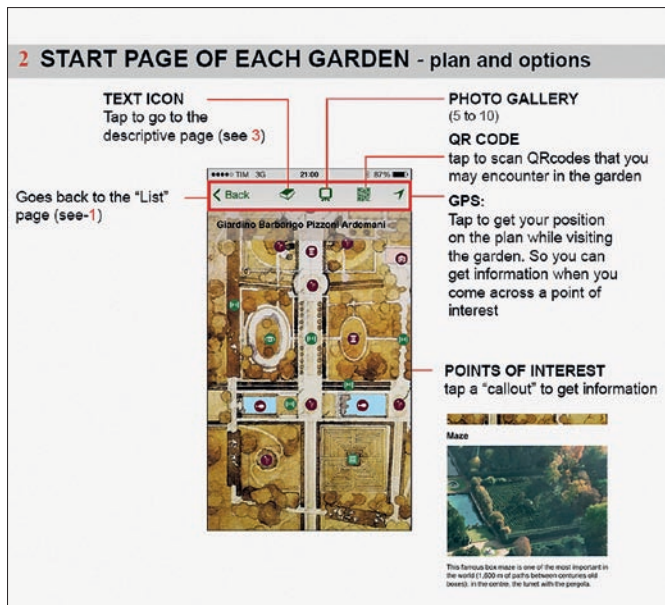

Obr. 22: Na zadní straně obálky průvodce po zahradě v Chatsworth je umístěná mapa s vyznačením tras v zahradě vhodných pro návštěvníky s dětskými kočárky či s omezenou pohyblivostí.

ku. Vyznačené trasy by měly mít stanovenou jasnou ideovou náplň. Při jejich tvorbě by mělo být pečlivě stanoveno, co, komu a proč chceme zprostředkovat, a dle toho upravit trasu i poskytované množství a formu informací. Na základního průvodce představujícího dominanty zahradní kompozice může navazovat např. průvodce po dendrologických zajímavostech, zajímavých stavbách, vodních prvcích a podobně.

Jako příklad zdařilého průvodce lze uvést např. průvodce po zahradě v britském Chatsworth. V brožůře formátu A4 o rozsahu 60 stran najde zájemce stručný popis historie sídla, zahrady a jeho majitelů, na dvou půdorysných mapách jsou vyznačeny čtyři prohlídkové trasy různé časové náročnosti i náplně: základní trasa délky 120 minut je nazvána „Rostliny působí na všechny smysly“, „Rodinná trasa“ v délce 1 hodiny, „Cesta po vodních hrátkách“ trvající 90 minut a hodinová trasa „Cesta po sochařských dílech“. V samostatné mapě jsou vyznačeny úseky zahrady přístupné imobilním návštěvníkům a návštěvníkům s dětskými kočárky. Doprovodné texty jsou velmi stručné, většinu informací zprostředkovávají popisky u kvalitních obrázků a fotografií. Není opomenuto ani představení personálu, který o zahradu pečuje.

Je nutné si uvědomit, že publikace věnovaná zahradě či parku, která postrádá mapu objektu s legendou, nemůže být efektivně využita jako průvodce pro individuální prohlídku objektu. Vytištění a zajištění distribuce průvodců může být v mnoha případech (především z finančních důvodů) problematické. Lze je však relativně snadno nahradit umístěním průvodce na webových stránkách objektu ve formě vhodné pro domácí tisk

Obr. 23: Ukázka možnosti průvodce po zahradě, kterého je možné stáhnout do „chytrých telefonů“. (www.librieriallanatura.com/gardens)

(nejčastěji PDF).³⁹⁾ Této formy je zatím bohužel málo využíváno stejně jako možnosti využít ke zprostředkování informací pomocí moderní techniky např. „chytrých telefonů“ (obr. 23).⁴⁰⁾

6.3 Naučné stezky

Z pohledu ochrany památkových hodnot areálů může být problematické budování naučných stezek formou pevných naučných tabulí či popisek u staveb nebo jednotlivých dřevin. Ty mohou při nevhodné velikosti nebo umístění narušovat autenticitu především u méně rozlehlých areálů a podstatně snižovat jejich estetickou kvalitu.

Jako přijatelný mezistupeň lze chápat osazení drobných tabulek s čísly či QR kódy na objekty či dřeviny. V doprovodném elektronickém či tištěném průvodci je pak možné k číslu připojit podrobnější informace. Nejčastěji je tento způsob využíván při prezentaci jednotlivých druhů dřevin v parcích a zahradách. Návštěvníci jej mohou v současné době využít například v zámecké zahradě v Buchlovicích či v parku u zámku v Lednici. Na kůry stromů jsou zde přichyceny cedulky s čísly. K dispozici je tištěný seznam názvů jednotlivých dřevin i plánec s jejich umístěním v areálu.

Obr. 24: Drobné jmenovky na stromy lze uchytit nejen tradičně pomocí hřebíků. Pružina udrží cedulku v potřebné výšce a během růstu stromu se postupně roztahuje.
(Foto L. Křesadlová)

Naučné stezky mají samozřejmě své nesporné výhody. Tou nejdůležitější je jejich permanentní funkčnost bez potřeby náročné obsluhy. Ale i naučné stezky potřebují pravidelnou údržbu a především kontrolu, zhusta bývají poškozovány vandaly. Nejčastěji bývá naučná

39) Různé typy průvodců po Podzámecké a Květné zahradě pro domácí tisk lze získat na <http://nczk.cz/pruvodce-ke-stazeni.html>

40) Zajímavý příklad aplikace pro mobilní telefony lze nalézt na <http://www.libreriadellanatura.com/gardens>

stezka tvořena panely s interpretační funkcí. Tento formát je vhodný především pro rozlehlé areály památek zahradního umění. Má-li dobře plnit funkci interpretace hodnot daného zahradního areálu, je nutné její náplň pečlivě naplánovat. V prvním kroku by měl být vytvořen scénář stezky obsahující hlavní myšlenky, které chceme uživatelům sdělit. Toto hlavní sdělení je následně rozfázováno do několika dílčích témat, které budou zprostředkovávat jednotlivé panely. Konkrétní prostředky a způsob interpretace zvolené tematiky pak závisí na hlavní cílové skupině, pro niž má být stezka určena. Nejčastěji bývají naučné stezky cíleny na dospělé návštěvníky, ale mohou to být např. také kolektivy školních dětí a mládeže. Panel pro dospělé je možné doplnit třeba drobným úkolem pro děti, vztahujícím se k prezentovanému tématu, a tabule získá na atraktivnosti i pro rodiny s dětmi.⁴¹⁾

Sdělení je vhodné graficky rozčlenit tak, aby i méně zaujatý čtenář se rychle zorientoval a byl vtažen do obsahu. Tabuli uvádí výrazný titulek, který je vhodné doplnit anotací obsahu tabule v rozsahu 1–2 vět, uvedenou střední velikostí písma (pokud není návštěvník ochotný číst celý text, přečte si alespoň anotaci). Hlavní text je stručný, v rozsahu půl až jedné normostrany. Atraktivním doplňkem může být návaznost na online multimediální obsah, přístupný např. načtením QR kódů.

Obrazový obsah by mělo tvořit maximálně 8–10 obrázků, doplněných stručným popisem. Vhodné je využít např. archivní plánovou, obrazovou a fotografickou dokumentaci, která doplní textové sdělení i pozorovanou skutečnost. Naopak je zbytečné používat aktuální fotografie objektů, které návštěvník vidí kolem sebe. Jeden z obrázků je vhodné použít ve výrazně větším formátu jako dominantu, která udává charakter celé tabule.

Několik kvalitně zpracovaných naučných stezek po památkách zahradního umění je možné absolvovat například v Jihočeském kraji, kde jsou tímto způsobem návštěvníkům zpřístupněny informace o zámekském parku v Hluboké nad Vltavou, v Červeném Dvoře či v areálu Terčina údolí u Nových Hradů.

Jako příklad vzorové náplně naučné stezky památkou zahradního umění může sloužit stezka krajinářským parkem v Červeném Dvoře. Zdejší areál má rozlohu 117 ha a na této ploše je rozmístěno 14 kolmo postavených panelů naučné stezky. Základní texty na panelech jsou dvojjazyčné (čeština, angličtina). První panel u vstupu má z části informační charakter. Obsahuje plán parku s vyznačenou trasou stezky, umístění jednotlivých zastavení a jejich témata. Ve formě přehledné tabulky jsou představeni majitelé areálu a typ zahradních úprav v jednotlivých etapách jeho vývoje. Následuje výčet důležitých historických dat a informace o současném využití (Psychiatrická léčebna) i stručné představení CHKO Blanský les, jehož je areál součástí. Další panely popisují vývoj zámekské budovy, její interiéry (běžně nepřístupné) a přinášejí portréty historických osobností spojených s vývojem zámku a parku. Třetí panel na dochovaných historických plánech představuje kompoziční vývoj parku. Další panel umožňuje porovnat současný letecký snímek parku a o sto let starší půdorysný plán a představuje příběh tvůrců parku, zdroje

41) Kritéria pro naučné stezky jsou vhodně shrnuta in PTÁČEK, L., RŮŽIČKA T. (edd.), *Jak pře(d)kládat svět: základy dobré interpretace*, Brno: Partnerství, o. p. s. 2012.

jejich inspirací i kompoziční principy, které použili. Plán a text na dalším panelu ukazuje směry vedení pohledových i kompozičních os vyznačených barevnými šipkami i rozmístění nejdůležitějších druhů dřevin v parku. Několik panelů je věnováno unikátnímu vodnímu systému v areálu a jednotlivým existujícím i již zaniklým vodním hříčkám. Historické kresby a plány pak přibližují návštěvníkům podobu a funkci stávajících, případně zmizelých architektonických komponentů parku. Nechybí ani panel pojednávající o flóře a fauně z pohledu biologa.⁴²⁾

Kromě výše popsaných témat (vývoj kompozice, kompoziční struktura, vodní systém, architektonické prvky, biologické hodnoty apod.) by bylo vhodné v realizaci tohoto typu akcentovat ještě například témata zahradníků pečujících v historii či současnosti o danou památku, kulturní historii některých významných, především introdukovaných cizokrajných rostlin, propojení památky s okolní krajinou (místa výhledu výhledové osy a cíle), významné osobnosti, pro něž se památka stala inspirací a podobně.

Autoři červenodvorské stezky se velmi dobře vyrovnali se skutečností, že panely jsou při prvním kontaktu s uživatelem především prohlíženy, a teprve když vizuálně zaujmou, bývají čteny. Podstatná část sdělovaných informací je proto podána pomocí obrazů a popisů k nim. Základní text je poměrně krátký. Český a anglický text se prolíná a je barevně odlišen. Četná historická vyobrazení (často již zaniklých částí areálu) umožňují porovnání tehdejšího a současného stavu a podněcují fantazii diváka. Pomáhají mu uvědomit si záměrnost koncipování zdánlivě přírodních scénérií i potřebu jejich pravidelné údržby, například na základě objevování zarostlých průhledů v kompozici. Nejefektivnějším způ-

*Obr. 25: Příkladem naučené stezky instalované přímo v parku jsou podélné panely situované na opěrátkách laviček v Lešné u Valašského Meziříčí. Přes zjevnou snahu vyhnout se montáži dalších konstrukcí – „panelů“ v zahradě vynořila i tento přístup rozporuplně. Na jednu stranu dochází ke zvýšení možnosti poznávat zahradu, na druhou stranu i takto pojatá lavička s prostředím příliš nesplyne, a pokud na ni někdo usedne, čtení se stává problematickým.
(Foto P. Hudec)*

42) Obsah jednotlivých tabulí naučené stezky je možné zhlédnout na http://cervenydvur.cz/?page_id=7

sobem, jak představit zvolené téma návštěvníkovi, je vyprávění příběhů spojených s konkrétními lidmi – majiteli, architekty, zahradníky, významnými návštěvníky nebo i dětmi majitelů, je-li interpretační materiál určen dětskému návštěvníkovi.

Zásadní pro funkčnost naučné stezky je volba velikosti a typu panelu a především jeho umístění v interiéru památky. Je nutné si přiznat, že jakýkoli „panel“ naruší autenticitu místa, na které je v památce zahradního umění umístěn. Vždy je nutné hledat takový prostor a formu panelu, aby bylo toto narušení minimalizováno. Kromě tradičních, kolmo umístěných panelů lze v památkách zahradního umění doporučit využívání pultových panelů. Tyto panely v menší míře negativně ovlivňují své okolí, protože nejsou pohledově tak výrazné a velmi je ocení děti a osoby menšího vzrůstu. Není vždy snadné najít kompromis mezi umístěním panelu na místo, odkud lze nejlépe demonstrovat představované skutečnosti, a narušením autenticity kompozice památky. Je nutné vždy předem ověřit, zda vybraná místa pro umístění panelů nenarušují především pohledové a kompoziční osy památky.

Vhodné je vést trasu naučné stezky po vycházkové trase areálem tak, jak byla komponována původními tvůrci zahradního areálu. Tyto trasy obvykle zahrnují největší atraktivitu zahrady. Jednotlivá zastavení je vhodné věnovat vždy především stavbám a jevům, které návštěvník vidí přímo ze svého stanoviště.

Zejména je nutné dbát na udržení kompozičních os a pohledových vazeb. Zásadně je nevhodné umísťovat tabule na volném prostranství v interiéru parku nebo zahrady. Nezanedbatelné je i barevné řešení informačních tabulí – tabule se světlým podkladem přitahuje pozornost i na velké vzdálenosti. Vždy je nutné zohlednit i působení panelů nebo stojanů v bezlisté části roku – panel umístěný v létě na okraji koruny může v listopadu stát daleko v prostoru a narušovat výhledy. Velkou pozornost je třeba věnovat návrhu trasy tak, aby její průběh byl plynulý, bez vzájemných křížení a vracejících se odboček. Tato místa působí značné nesnáze při navigaci návštěvníků, a to i v případech pevného značení šípkami. Pokud není některý úsek přístupný bezbariérově, je třeba vyznačit také vhodnou náhradní trasu.

Je velmi vhodné také k naučné stezce připravit jednoduchého průvodce s plánem, vyznačením jednotlivých zastavení stezky a základními informacemi o její náplni. Uživatelé tak získají větší jistotu při orientaci v areálu památky. Průvodce může sloužit i jako suvenýr a propagační materiál pro další potencionální návštěvníky. Formou doplňkového průvodce lze rozšířit také šíři cílových skupin, které mohou stezku efektivně využít. Jsou-li k jednotlivým zastavením interpretujícím objekt pro cílovou skupinu dospělých návštěvníků vytvořeny tištěné či elektronické průvodce pro jednotlivé věkové skupiny dětí a mládeže, stane se stezka atraktivní i pro školní kolektivy či rodiny s dětmi.

Jak bylo výše uvedeno, programová náplň naučné stezky je autorsky pojednána podle určitého scénáře, který předpokládá, že návštěvník prochází konkrétní trasu a jednotlivá zastavení navštíví ve stanoveném pořadí. Proto je nezbytné věnovat pozornost navigaci návštěvníka po trase stezky. Pro návštěvníky nejlépe srozumitelnou formou je trvalé

značení trasy formou ukazatelů směru nebo turistických značek. Nevýhodou je dopad na památku, který je opět třeba minimalizovat volbou vhodné formy a umístění tohoto značení.

U rozsáhlejších krajinářských parků lze zvážit spolupráci s Klubem českých turistů na zřízení a údržbě značení, s možností propagace v mapách a publikacích KČT. Tuto spolupráci je vhodné navázat již ve fázi stanovení průběhu trasy, aby byla dodržena příslušná interní pravidla KČT k vedení a značení tras. Tato forma značení není vhodná v areálech s hustou cestní sítí, které by na velkém počtu křižovatek vyžadovaly mnoho značek.

Náhradní formou navigace po trase je poskytnutí letáku s orientační mapkou. Při kvalitním provedení je tento způsob navigace srozumitelný většině návštěvníků. Nevýhodou je nutnost výroby a distribuce těchto podkladů. Letáky k prodeji vážnějším zájemcům, prodávané byť za symbolickou cenu, jsou k dispozici pouze omezeně – v pracovní době během turistické sezóny. Letáků k rozebrání zdarma je nutné zajistit výrazně větší množství. Výhoda tohoto způsobu navigace, spočívající v ušetření interiéru památky zahradního umění, má za následek omezení dostupnosti zamýšleného obsahu stezky a může nepříznivě působit na pozitivní očekávání návštěvníků.

Plán stezky ke stažení a vlastnímu tisku je sice vítaným doplňkem, ale nenahradí informaci dostupnou přímo na místě. Ze zkušeností vyplývá, že pouze malá skupina návštěvníků plánuje svou návštěvu tak podrobně, aby si materiál předem vytiskla.

Obr. 26: Příklad citlivého provedení informační tabule s plánem ze zámeckého parku v Červeném Dvoře. Byť vlastní panel činí dojem, že je vytvořen z matného kovu, je vyroben z kvalitního plastu. (Foto P. Hudec)

Samoobslužné formy prezentace jsou poměrně finančně náročné na vstupní investice. Čím trvanlivější a lépe technicky zpracovaný samoobslužný informační systém je zvolen, tím méně náročná bývá následná údržba.

U informačních tabulí a dalších prvků trvale umístěných v exteriéru je dobré nezapomenout na použití odolných povrchů proti UV záření a také na vytvoření vrstvy umožňující snadnější odstraňování zásahů vandalů (graffiti). Tato opatření mohou výrazně prodloužit životnost systému. Provozní náklady jsou následně již poměrně nízké. Je však nutné počítat se zajištěním pravidelné kontroly informačních prvků a operativně řešit jejich případné poškození.

U tištěných průvodců k nákladům na přípravu a tisk dále přistupují především náklady na distribuci materiálů k uživateli, kterou lze realizovat jak prostřednictvím informačních center a dalších partnerů, tak formou prodeje v automatu u vstupů do areálu. Vstupní investice do pořízení automatického zařízení je relativně vysoká, ale služba je k dispozici v jakoukoli dobu. Následně vznikají náklady na doplňování materiálů a kontrolu a servis zařízení. Mírné zpoplatnění informačních materiálů zajistí, že si jej pořídí pouze opravdoví zájemci a nestane se z něho v areálu památky obtížný odpad, jak lze často sledovat u bezplatných reklamních materiálů.

Obr. 27: Automat na prodej průvodců po parku v německém Muskau (Foto L. Křesadlová).

7 Lektorované aktivity v památkách zahradního umění

Pod pojmem lektorované aktivity zahrnujeme ty způsoby interpretace památek zahradního umění, na kterých se aktivně, v reálném čase a za přímého kontaktu s návštěvníky podílí lektor.

Nejčastěji používaným způsobem, jak jsou památkové objekty v naší republice prezentovány veřejnosti, je komentovaná prohlídka s průvodcem (lektorem). Tento formát je vhodný především pro dospělé návštěvníky (cílové skupiny: dospělí, senioři, organizované skupiny středoškoláků). Je zaměřen na předávání informací (získávání znalostí), ale umožňuje také aktivně reagovat na otázky pokládané účastníky a vedení diskuze nad tématy, které osloví jednotlivé skupiny návštěvníků. Tím je umožněno formování názorů a případně i změna postoje účastníků prohlídky.

Cílem komentovaných prohlídek památek zahradního umění by mělo vždy být předání základní ideje: zahrada či park je záměrné dílo lidského intelektu, který pracuje ruku v ruce s tvořivou silou přírody, ty nejkratnější lze nazvat uměleckým dílem. Je důležité o ně pečovat, rozvíjet je a zachovat je pro příští generací v nesnížené kvalitě.

Pro cílové skupiny dětí a mládeže jsou nejvhodnějším prostředkem pro poznávání zahrad edukační programy nejrůznějšího zaměření, snoubící v sobě především prvky zážitkového a tvůrčího učení. Vzhledem k tomu, že jednou z hlavních aktivit realizační fáze projektu *Národní centrum zahradní kultury* je právě realizace velké škály lektory vedených aktivit a edukačních programů, je této problematice věnován samostatný metodický materiál *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*.

Kromě vstupních investic do přípravy programu a jeho vybavení pomůckami, které mohou být velmi rozdílné dle charakteru projektu, je nutné počítat s relativně vysokými provozními náklady, které představují především osobní náklady na práci lektorů. Mělo by se jednat o odpovídajícím způsobem ohodnocené erudované osoby schopné improvizace a komunikace s návštěvníky různého zaměření. Jako optimální se jeví stálí zaměstnanci, kteří dokážou trvale udržet kvalitu nabízených programů.

Obr. 28 a 29: Rozdíl mezi dvěma pojetími interpretace zahrad vyjadřují dva publikované snímky. Na prvním z nich je lektor v hlavní roli při komentované prohlídce. Na druhém snímku působí lektor jako průvodce edukačním programem. (Foto P. Hudec)

8 Doprovodné sezónní akce

– Slavnosti v historických zahradách

Působivým způsobem prezentace historických zahrad je realizace slavností, které umožňují zesíleným způsobem vnímat jejich atmosféru.

8.1 Historie slavností v zahradách

Umění inscenace slavností se od pozdního středověku postupně vyvíjelo k stále větší nápaditosti a nádheře. Od 16. století se ustálil pevný program slavností, tvořený sledem několika typů festivit: slavnostní průvod, turnaj, balet, hostina a na závěr ohňostroj s iluminací.

Zvláštní význam zahrad pro pořádání slavností vyplýval ze skutečnosti, že okrasné zahrady (libosady) nabízely pro konání slavností více prostoru než tehdejší panská sídla. Pravidelná architektonická kompozice zahrad navíc umožňovala vytvářet velmi působivá scénická řešení slavností.

V 16. a v první polovině 17. století byly velmi oblíbeným typem festivity hostiny soukromého charakteru (bankety). Hostiny se konaly ve zvláště pro tento účel vystavěných pavilonech nebo letohrádkách. Zahradní stavby využívané pro festivity tak významně utvářely program a kompozici zahrad.

Zámecké zahrady tvořily nepominutelnou součást architektonického řešení šlechtických sídel a byly stejně jako zámecké apartmány určeny pro reprezentaci. „*Zahrada nabízela své prostory jako hodovní sál, divadelní, koncertní a plesový sál, jako otevřená scéna pro vodní hříčky, iluminace a ohňostroje.*“⁴³⁾

Vrcholem vývoje se staly slavnosti francouzského krále Ludvíka XIV. v zahradách zámku Versailles. K jejich známosti přispívaly také rytiny, zachycující výjevy ze slavností a rozšiřované po celé Evropě. V období konce 17. století a v 18. století představovaly versailleské slavnosti ideální vzor, jenž byl následován a napodobován. Období osvícenství přineslo zásadní změnu zahradní kultury v celé Evropě – krajinářskou zahradu, resp. park, a také obecnou fascinaci přírodou. Pro dvorskou kulturu slavností se nabízely v krajinářských zahradách zcela nové možnosti. Zatímco francouzská barokní zahrada byla v první řadě stylizovaným rámcem pro reprezentativní slavnosti, krajinářská zahrada se zaměřovala na individuální prožívání sledu záměrně inscenovaných *náladových* krajinářských obrazů. Dobové zobrazení a popisy zahrad ukazují převážně jednotlivé

⁴³⁾ WIEWELHOVE, H., *Gartenfeste. Das Fest im Garten. Gartenmotive im Fest*, Ausstellungskatalog, Bielefeld: Museum Huelsmann 2000, s. 5.

návštěvníky nebo malé skupinky, jak pozorují výhledy do krajiny, procházejí se nebo se projíždějí na loďkách a setkávají se na malých piknicích.⁴⁴⁾

V poslední třetině 18. století byly v panských zahradách stavěny sentimentální vesničky. Pověstnou a kopírovanou se stala vesnička (hameau) královny Marie Antoinetty v Trianonu (Versailles).⁴⁵⁾ Vesničky byly využívány také jako scénérie dvorských slavností. Se změnou smyslu i kulís slavností se proměnily i způsoby provádění ohňostrojů a iluminací. Požadavkem doby bylo, aby působily krásně a přirozeně.

Zahradní slavnosti v době osvícenství měly řadu forem, jež odpovídaly stylovému pluralismu krajinářských zahrad, odvozeném ze sentimentálních kategorií dobové estetiky. V tomto období se zahrady otvírají veřejnosti a pořádají se v nich promenádní koncerty.

V 19. století vzniká obecně rozšířený typ slavnosti lidové, jež se odehrávala v městských parcích nebo na vybraných místech v krajině v okolí města.

8.2 Využívání historických zahrad a parků (kulturních památek) pro kulturní a další aktivity

Historické zahrady se těší všeobecné oblibě a jejich velká atraktivita vzbuzuje zájem využívat zahrady pro inscenaci zahradních slavností a dalších festivit, pro hudební vystoupení a další umělecké, kulturní a komerční akce a aktivity. Takovéto záměry na využití konkrétní historické zahrady mohou být výborně slučitelné s jejím charakterem jako kulturní památky, ale mohou také zahradu – hodnotné umělecké dílo – vážně poškozovat nebo dokonce ohrožovat její existenci.

Tématem novodobého využívání kulturních památek a také historických zahrad pro kulturní a další účely se zabývaly mezinárodní koncepční dokumenty o ochraně kulturního dědictví. Článek 19 Florentské charty zahrad obecně stanovuje požadavky, jejichž naplnění by mělo být podmínkou přijatelnosti konání kulturních a jiných akcí v historických zahradách a parcích: „*Svým charakterem a určením je historická zahrada místem klidu, napomáhajícím kontaktu s přírodou a jejímu uvědomění. Tento denní, běžný provoz musí jednoznačně kontrastovat s výjimečným použitím historické zahrady jako místa, v němž se pořádají slavnosti. Je potřeba jednoznačně určit podmínky, za nichž se historické zahrady navštěvují. Pokud se mimořádně pořádá v jejich prostorách slavnost, uvítání a podobně, má toto ještě zvýšit krásu zahrady, a nikoli jí být na újmu, či ji dokonce znehodnocovat.*“

44) LINNEBACH, A., Der Rasen ist Tisch und Stuhl zugleich. Höfische Gartenfeste der Aufklärungszeit, in *Ausst. Kat. Gartenfeste. Das Fest im Garten, Gartenmotive im Fest*, Museum Huelsmann Bielefeld 2000, s. 105.

45) Tamtéž, s. 107. WIEWELHOVE, H., *Gartenfeste. Das Fest im Garten. Gartenmotive im Fest. Ausstellungskatalog*, Bielefeld: Museum Huelsmann 2000, s. 5.

LINNEBACH, A., Der Rasen ist Tisch und Stuhl zugleich. Höfische Gartenfeste der Aufklärungszeit, in *Ausst. Kat. Gartenfeste. Das Fest im Garten, Gartenmotive im Fest*, Museum Huelsmann Bielefeld 2000, s. 105.

Využitím zahrady pro kulturní akci tak nesmí být ohrožena její autenticita a její výpovědní hodnota jako historického dokumentu. Citlivé využití historické zahrady by se mělo podřizovat její hodnotě jako památce zahradního umění a respektovat její charakteristickou substanci, strukturu a umělecký záměr zamýšlený jejími tvůrci. Novodobá kulturní aktivita se tak stává přínosným obohacením celoročního programu prezentace historické zahrady jako kulturní památky.

8.3 Posuzování vhodnosti konání kulturních a komerčních akcí v historických zahradách a parcích

Problematika užívání kulturních památek je v aktuálně platné české legislativě upravena zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, který v § 9. Ochrana a užívání kulturních památek.

„Vlastník kulturní památky je povinen (ji) užívat pouze způsobem, který odpovídá jejímu kulturně politickému významu, památkové hodnotě a technickému stavu. Povinnost pečovat o zachování kulturní památky, udržovat kulturní památku v dobrém stavu a chránit ji před ohrožením, poškozením, znehodnocením nebo odcizením má také ten, kdo kulturní památku užívá.“

Otázkou nepřiměřeného využití stavebních památek se zabývala Milena Hauserová (rozená Radová) a její závěry lze přiměřeně vztáhnout i na díla zahradního umění – památkově chráněné historické zahrady a parky. Je důležité uvědomit si skutečnost, že *„nepřiměřené využívání nebo dokonce zneužívání kulturního díla, i když snad nezanechává přímé stopy na jeho hmotné podstatě, degraduje v očích veřejnosti proklamované cíle kulturní politiky státu a zakořeňuje v ní lhostejný poměr ke stavebnímu dědictví minulosti. Zhoršuje tak perspektivu utváření kladného vztahu ke stavebním památkám, která je nejzákladnější podmínkou možnosti jejich plnohodnotné obnovy.“*⁴⁶⁾

Pro posuzování vhodnosti konání kulturních a komerčních akcí v historických zahradách a parcích nebyl zatím v prostředí české památkové péče zpracován obecně přijímaný metodický postup. Jeho absence je tíživě pocítována v konkrétních případech schvalování kulturních akcí a událostí, kdy dochází k rozporům mezi představami potenciálních pořadatelů akce a správci kulturní památky (historické zahrady nebo parku). Často se nedaří vysvětlit pořadatelům, politikům a veřejnosti nesoulad zamýšlených aktivit (akcí) s památkovou ochranou zahrad jako součásti kulturního dědictví. Přes lákavost ekonomického přínosu kulturních akcí nesmí správci dotčených historických zahrad a odpovědné osoby dovolit, aby tyto mimořádné akce vedly k poškození kulturních památek. Při posuzování záměrů kulturních i dalších akcí je nezbytné zvažovat přiměřenost scénického

⁴⁶⁾ RADOVÁ, M., Koncepce památkového zásahu do stavebního díla, její úloha a východiska, in *Památky a příroda*, XII, 1987, č. 2, s. 72.

a kapacitního řešení akce vůči konkrétnímu zahradnímu prostoru z hlediska zachování jeho hodnoty, jeho ochrany.

8.4 Metodika hodnocení únosnosti využívání historických zahrad z hlediska jejich památkové ochrany užívaná v památkové péči v SRN

Jako inspirativní příklad je třeba uvést metodický postup hodnocení únosnosti využívání historických zahrad z hlediska jejich památkové ochrany⁴⁷⁾ uplatňovaný v praxi v německé památkové péči. Je to model objektivního postupu památkového hodnocení vhodnosti uskutečnění novodobých kulturních akcí v historických zahradách. Předvídatelnost odborného rozhodnutí v praxi památkové péče, jako důležitý předpoklad vytváření kladného vztahu veřejnosti ke kulturnímu dědictví, je v tomto metodickém postupu umožněna vytvářením a zveřejněním nabídky možností, které konkrétní kulturní památka umožňuje, aniž by byly dotčeny kulturně-historické hodnoty.

Zájemce o uspořádání akce (např. kulturní agentura) by měl majitele (správce) zahrady požádat o souhlas s uskutečněním akce a jako podklad předložit:

- charakteristiku plánované akce, resp. využití zahrady;
- specifikaci místa, kde se má akce konat (se zákresem do plánu zahrady);
- druh a rozsah plánovaného využití zahrady s konceptem a plány, případně plánovaných technických staveb, rozsah ploch využívaných pro umístění technického vybavení, specifikaci řešení dopravní obslužnosti během přípravy a průběhu akce a úklidu po akci
- termíny a přesný časový plán s uvedením časů přípravy, konání a úklidu;
- počet očekávaných návštěvníků na každou akci (např. koncert, představení) zvlášť a celkem.

Záměr zájemce o pořádání akce je posouzen příslušnou oprávněnou osobou. Povolení k uskutečnění akce je vázáno na dále uvedené podmínky ve smlouvě, které mimo jiné obsahují:

- ohraničení počtu návštěvníků,
- režim odborného dozoru během přípravy a provedení akce i během úklidových prací po jejím skončení;
- stanovení nepřekročitelné hladiny hluku během plánovaného využití zahrady.

V komplikovaných případech je přizván expert, jenž hodnotí citlivost a únosnost kulturní památky (historické zahrady) ve vztahu k záměrům zájemce o uspořádání akce. Pro

47) MÜLLER-GLASSL, U., Denkmalverträglichkeitsprüfung für vorübergehende Sondernutzungen in historischen Gärten (Kulturdenkmälen), in *Historische Gärten in Deutschland – Denkmalgerechte Parkpflege. Aufgaben, Thesen und Instrumente zum Schutz, zur Erhaltung und zur Pflege des Gartenkulturerbes*, vyd. DGGl e.V. Arbeitskreis Historische Gärten, Neustadt, 2000, ISBN 3-00-006846-5, s. 71–85.

expertní hodnocení je k dispozici hodnotící formulář. Expert hodnotí citlivost charakteristických struktur zahrady a originální substance kulturní památky v jejích určených částech s ohledem na rozsah a předpokládané dopady plánované akce a nutných přípravných a úklidových prací. Samostatně jsou zkoumány předvídatelné dopady akce na reliéf povrchu půdy a její strukturu, dopady na vegetační prvky, na vodní plochy a jejich břehové partie, očekávané dopady na zakalené povrchy cest nebo památkově hodnotné dlážděné plochy, na stavby, architektonické prvky a sochařskou výzdobu, dopady na vizuální působivost kulturní památky, dopady na akustické prostředí kulturní památky, dopady na atmosféru (milieu) kulturní památky. Ve formuláři znalec dále uvede očekávanou výši nákladů na odstranění škod, popřípadě očekávané nevratné snížení hodnoty kulturní památky. Doporučí také zóny, v nichž by se požadovaná akce v žádném případě neměla konat, a formuluje specifické požadavky na provedení akce. Uvedený metodický postup stanovuje také obecně platné požadavky na dočasné, mimořádné využití historické zahrady (kulturní památky). Základním cílem je, aby zamýšleným využitím nevznikly na kulturní památce žádné škody.

Minimálními požadavky na provádění akcí v historické zahradě (kulturní památce) je dodržování norem (ochrana dřevin během stavební činnosti, zákony na ochranu památek a přírody, ustanovení Florentské charty).

8.5 Principy dobově věrných inscenací historických zahradních festivit

Limity novodobého využití historických zahrad pro kulturní a jiné společenské aktivity, co se týče jejich typu a kapacity, jsou nezbytně odvozovány od původní i současné funkce a charakteru konkrétní historické zahrady, od jejího utváření, její výzdoby a vybavenosti. Proto je **dobově věrná inscenační praxe** jedním z nejvhodnějších přístupů v situaci, kdy je třeba uspořádat slavnost v prostředí historické zahrady nebo parku. Ambicí tohoto pojetí **inscenační praxe** je co nejúplnější prezentace dvorské a zahradní kultury minulosti a je zřejmé, že to představuje mimořádně náročný úkol. Pořadatelé musí být dobře obeznámeni s původním smyslem festivit jako prostředku reprezentace⁴⁸⁾, jejich rolí ve společenském životě panské rezidence a dobovými zvyklostmi při pořádání slavností. Festivity mívaly vypracovaný program, vztažený ke konkrétní (např. rodinné) události. Jejich program se skládal z obvyklých dílčích částí „čísel“ (uvítání, průvod, přehlídka gardy, hudební produkce, iluminace, pohoštění aj.). Části programu byly sestaveny v dobově obvyklém pořadí podle schématu, formálně vyjádřeném instrukcemi. Instrukce se zabývaly přípravou slavností, jejich programem, detaily scénického řešení včetně ikonologického programu jednotlivých částí. Jako východiska pro přípravu programu dobově věrné inscenace zahradních festivit v konkrétní historické zahradě slouží:

- lokální archivní prameny o historické praxi slavností (např. výše uvedené instrukce);

⁴⁸⁾ Viz např. KUBEŠ, J., *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2005.

- analýza historického funkčního využití dílčích prostorů konkrétní zahrady a jejich vhodnosti pro různé typy festivit. Funkční vazba zámku a zahrady se promítala do prostorového i časového plánu slavností. Například ve scénických návrzích pro zahradní festivity v období baroka se uplatňovaly prvky efemérní architektury. Zahrada tak byla ještě více obohacována o architektonická díla a o nové symbolické významy, často ve vazbě na konkrétní rodinnou nebo společenskou událost.

Z hlediska snahy o dosažení co nejvyšší dobové věrnosti inscenace festivit je nejvhodnější pořádání slavností podle dobových předloh (případně za využití analogií). Důležité je také přizpůsobení programu festivity původním historickým funkcím částí zahrady, v nichž se bude provádět. Novodobé inscenace festivit by měly respektovat obvyklé řazení prostorů pro dílčí části programu festivit a také historicky používané trasy pohybu hostů v konkrétním historickém prostředí. Dílčí aktivity v programu slavnosti mají odrážet dobově obvyklé způsoby trávení volného času a zábavy.

Důležitý je výběr dobového rámce inscenované slavnosti (i ve vazbě na scénické dekorace a kostýmy účinkujících). Musí být přiměřený vzhledem ke konkrétnímu zvolenému prostoru v historické zahradě (areálu). Nezbytnou podmínkou dobově věrné inscenace zahradních festivit je využití dobově obvyklého typu kostýmů, rekvizit a scénických prvků. Ne všechno lze získat v půjčovnách a ideální je, když se soubor fundusu utváří pro potřeby konkrétní památky podle historických předloh, resp. zachovaných kusů mobiliáře z památkového objektu, v němž se festivity připravuje.

Další možností je vytvářet scénické řešení a jeho prvky podle dobových předloh nebo vzorů (dobová praxe ve střední Evropě – příklady Českého Krumlova). Součástí scénického řešení festivit je i slavnostní květinová dekorace prostorů a slavnostní úprava jídelních stolů. Pokud je cílem provedení historické stolní úpravy, je vhodné dbát na dobovou přiměřenost použitého nádobí, ubrusů, autenticitu floristických kreací. Pro úspěšné vyznění slavnosti je přínosem, pokud jsou květinová aranžmá vytvářena se zřejmou vazbou na prostor, v němž jsou umístěna – například citací motivu z dekorace prostoru (květina z nástěnné malby v sále). Pro zdůraznění kontextu květinové dekorace s místem slavnosti je vhodná citace heraldických motivů z erbu původních majitelů nebo použití místně příznačného a tradičního zahradního tématu (ananasy v případě Českého Krumlova).

8.6 Problematika přípravy a provedení dobově věrných inscenací historických zahradních festivit

Při plánování programu slavnosti je nezbytné (podle konkrétního programového a scénického řešení) stanovit:

- skladbu realizačního týmu (potřebné profesní specializace a počet členů týmu);

- časový harmonogram činností během přípravy, průběhu slavnosti a následně během úklidových prací – jasné určení úkolů a doby jejich trvání pro každého člena týmu;
- ustrojení členů realizačního týmu (oblečení během akce).

Neopomenutelným aspektem při přípravě a provedení slavnosti v prostředí historické zahrady je ochrana bezpečnosti a zdraví hostů slavnosti (a také členů realizačního týmu). Nezbytností je předem vypracovaný evakuační plán včetně zajištění příjezdových tras pro lékařskou záchrannou službu a podle povahy akce také případné zajištění asistence Hasičského záchranného sboru. O bezpečnost hostů má pečovat asistence – dozorová služba. V místě, kde se slavnost koná i na přístupových trasách, je nutné rozmístit prvky informačního systému (nerušivé, ale funkční i za snížené viditelnosti během nočních akcí) a také prvky nouzového osvětlení. Hosté mají mít k dispozici program slavnosti se základními provozními informacemi (účelná je také vstupenka na slavnost s orientačním plánkem lokality). Zvýšené riziko úrazů vzniká během festivit probíhajících ve večerních a nočních hodinách. Pro případ výskytu extrémních klimatických situací je třeba (pokud je to možné) mít připravenou plnohodnotnou tzv. mokrou variantu provedení festivity. Ale i případné vynucené zrušení části nebo celého programu je menší zlo než ohrožení zdraví a života hostů, resp. realizačního týmu. Rizika spojená s provedením ohňostrojů je nutno co nejvíce eliminovat. Prostorový rozvrh ohňostroje musí být přizpůsoben tak, aby během slavnosti hosty neobtěžovaly a neohrožovaly dým, spad popela a zbytků z pyrotechniky. Úklid spadu z ohňostroje je účelné dopředu smluvně zajistit.

Při přípravě gastronomické části slavnosti je nezbytné zachovávat hygienu během přípravy dekorace, stolů, hygienické požadavky na dočasné uskladnění surovin pro aranžmá z ovoce, cukrovinek, sýrů, pečiva apod. Samozřejmostí je zajištění toalet a umývárny pro hosty slavnosti i členy realizačního týmu.

Součástí plánování akce musí být zajištění následného úklidu, a to co nejdříve po jejím ukončení. Návštěvníci zahrady by neměli mít zážitek rušený neuklizenou scénou zahradní slavnosti z předchozího dne. V harmonogramu provedení festivity je pro úklid třeba určit čas a personální zajištění. Likvidaci odpadu je třeba provést korektním způsobem včetně separace jednotlivých druhů odpadu.

Z výše uvedeného výčtu je patrné, že pořádání věrných inscenací historických zahradních festivit je jak organizačně, tak finančně velmi nákladná záležitost. Náklady na realizaci nelze často pokrýt pouze ze vstupného a spolufinancování je třeba řešit za pomoci různých dotačních titulů. Poddimenzování rozpočtu může vést ke snížení kvality interpretace památky touto formou.

Obr. 30 a 31: Příklady použití dobových způsobů iluminace při konání zahradních slavností v zahradách u zámku Český Krumlov. (Foto P. Slavko)

Obr. 32 a 33: Aranžmá stolů vycházející z dobových předloh při konání zahradních slavností v zahradách u zámku Český Krumlov. (Foto P. Slavko)

Obr. 34 a 35: Zvolený typ hudebního vystoupení, kostýmy účinkujících, používaný mobiliář a další rekvizity by měly co nejvíce korespondovat s inscenovaným historickým obdobím – Český Krumlov. (Foto P. Slavko)

9 Využití moderních technologií při prezentaci památek zahradního umění

Principem elektronické prezentace památek zahradního umění (PAZU) je zpřístupnění elektronických informací uživatelům především pomocí celosvětové sítě internet. Základními způsoby prezentace jsou webové stránky, sociální sítě, mapové servery, mobilní aplikace aj. Zvyšující se dostupnost, rychlost a kvalita internetu jsou nezbytnými předpoklady pro rozvoj tohoto typu prezentace. Velmi důležitá je narůstající internetová gramotnost uživatelů. V současné době, kdy komunikace probíhá především přes elektronická média, je velmi účelné tyto způsoby prezentace v případě památek zahradního umění využít.

Jednotlivé výše uvedené způsoby elektronické prezentace kladou na poskytovatele i na uživatele různé nároky. Náročnost na prezentaci ze strany poskytovatele a také plnohodnotné využití ze strany uživatele roste – od sociálních sítí a webových stránek, po mobilní aplikace a mapové servery. Důvodem rostoucí náročnosti je především způsob poskytování informací a jejich charakter. Webové stránky a sociální sítě poskytují data neprostorová, mobilní aplikace a mapové servery poskytují data prostorová. Stoupající náročnost na straně poskytovatele je jednak časová a také finanční. Stoupající náročnost na straně uživatele je především ve schopnosti plnohodnotně poskytované informace využít.

Jednotlivá elektronická média nejsou izolována, nekonkurují si, ale doplňují se. Vzájemně mohou na sebe pomoci zpráv a odkazů upozorňovat.

Z hlediska finanční náročnosti jsou pro prezentaci památek zahradního umění nejdostupnější sociální sítě, jejichž využívání je bezplatné a pro prezentování informací není nutno mít programátorské znalosti. Odpovědná osoba za prezentaci památky na sociální síti jen informace sbírá a publikuje je.

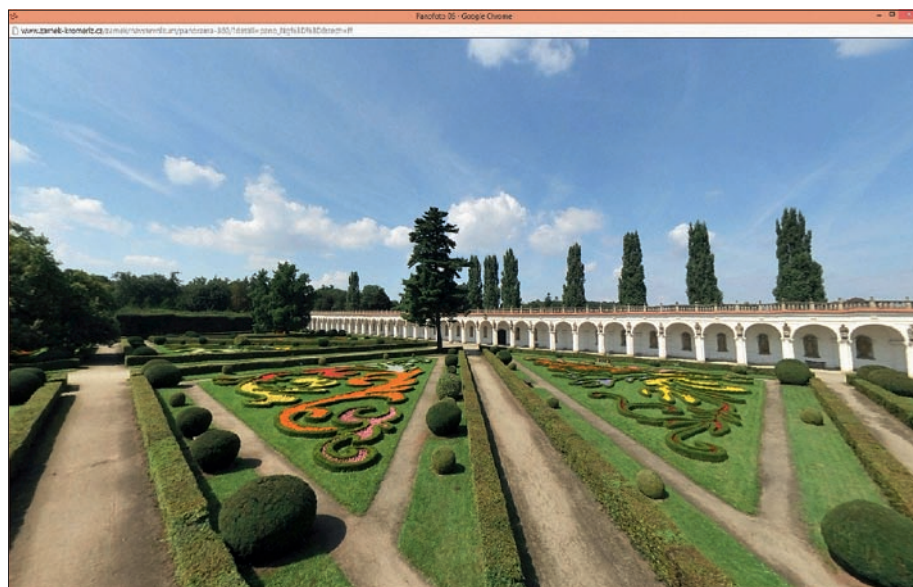
Tvorba kvalitních webových stránek již potřebuje určité investice. Kromě sběru dat k prezentaci zde přistupuje také role designéra a programátora. Kvalitní web již potřebuje pro svou tvorbu odborníka, kterému je dodána požadovaná struktura a prezentační informace, které budou na webovou stránku umístěny. Stránky mohou mít také části, na které může poskytovatel, nezávisle na správci, zveřejňovat aktuální informace.

Tvorba mobilních aplikací a mapových serverů je finančně náročnou záležitostí. Data zde prezentovaná jsou prostorového charakteru a funkce těchto aplikací jsou interaktivní. Zde je již nutná práce odborníka na geografické informační systémy a programátora. Jelikož památky zahradního umění jsou svým charakterem prostorové objekty, je využití těchto typů prezentace velmi vhodné.

9.1 Webové stránky

Struktura webových stránek je dána předem definovanými požadavky poskytovatele na uspořádání jednotlivých položek, které mají být na webových stránkách prezentovány. Webové stránky jsou dnes standardní a nezbytnou součástí prezentace. Jsou jádrem pro navazující typy elektronických médií. Mohou obsahovat odkazy na sociální sítě, mobilní aplikace a mapové servery. A naopak mohou obsahovat rozsáhlejší informace o tématech, na která je uživatel upozorněn např. na sociálních sítích.

Webové stránky prezentující památku zahradního umění by měly vždy obsahovat půdorysný plán objektu s legendou, návštěvní řád, informace o přístupnosti (otevírací době), informace o rozloze, „bezbariérovosti“, slohovém zařazení objektu, stručný popis historického i slohového vývoje, kvalitní fotografie současného stavu a případná dobová vyobrazení. Následovat mohou strukturované informace o zajímavých prvcích kompozice – architektura, umělecká díla, dřeviny a jiné. Neměly by být opomíjeny lidské příběhy spojené s památkou – zahradníci, významné osobnosti z řad návštěvníků. Bylo by vhodné nabídnout také základního průvodce pro domácí tisk.

Obr. 36: Kromě dnes už klasických proků webových stránek, jako jsou texty, obrázky, fotografie apod., do nich lze zakomponovat také prvky novější. Příkladem může být panorama 360°. Jedná se o speciální fotografickou techniku s následným využitím příslušného software, jejímž výsledkem je kompletní zobrazení prostoru v okolí fotografovaného bodu. Ukázka panorama 360° na příkladu Kojetné zahrady v Kroměříži⁴⁹⁾

⁴⁹⁾ Dostupné z www.zamek-kromeriz.cz/zamek/navstevnikum/panorama-360/?detail=pano_Ng%3D%3D&tech=ff

9.2 Sociální sítě

Filozofie sociálních sítí a webových stránek je částečně podobná. Sociální síť lze definovat jako webovou stránku, na které propojená skupina uživatelů společně sdílí různé typy informací. Jedná se o komunikační službu, která je plně závislá na internetovém připojení. Uživatelem sociální sítě může být jednotlivec, skupina osob, společnost, organizace, úřad, projekt, událost.

Princip sociálních sítí částečně funguje především jako část klasických webových stránek, kde jsou publikovány aktuality. Zde jsou jednotlivé položky řazeny chronologicky od nejnovějších po nejstarší. Lze zde tedy, podobně jako u webových stránek, zpřístupňovat různé typy informací, ale v odlišné logické struktuře. Chronologická posloupnost prezentovaných informací umožňuje poskytovateli podat uživateli cílené informace ve správný čas, což může mít zásadní dopad na jejich účinnost.

Obr. 37: Nejznámější sítě s největším počtem uživatelů jsou Facebook a Google+. Tyto sítě jsou rozsáhlé společenské webové systémy sloužící hlavně ke komunikaci mezi uživateli, sdílení multimediálních dat, udržování vztahů a zábavě. Vzájemným propojením uživatelů jsou prezentované informace předávány dalším účastníkům jednotlivých skupin. Sítě umožňují publikovat krátké i rozsáhlejší texty s doplňujícím obrazovým materiálem. Ukázka profilu uživatele sociální sítě Facebook na příkladu Národního centra zahradní kultury v Kroměříži.⁵⁰⁾

⁵⁰⁾ Dostupné z <https://www.facebook.com/nczk.kromeriz?sk=manager>

Výhodami sociálních sítí je jejich bezplatné využívání, vysoká rozšířenost a propojenost mezi uživateli, a relativní jednoduchost ovládání a intuitivní nástroje pro vkládání požadovaných typů informací. Presentování na sociálních sítích tedy nevyžaduje programátorské znalosti a uživatel může kdykoliv reagovat na aktuální situaci a zpřístupnit je uživatelům z jakéhokoliv zařízení (počítač, tablet, chytrý telefon) připojeného v internetu. Uživatelé se stávají také přispěvateli a profil dané PAZU.

Celosvětově existují desítky sociálních sítí. Pro účely prezentace památek zahradního umění lze doporučit především sociální síť Facebook, Google+ a Twitter, které patří v České republice k nejoblíbenějším. Za zmínku také stojí síť Myspace, Instagram, Flickr, Youtube, Vimeo. Tyto sítě už nejsou klasickými sociálními sítěmi, ale lze jich pro prezentaci památky velmi dobře využít sdílením fotografií a audio a video záznamů.

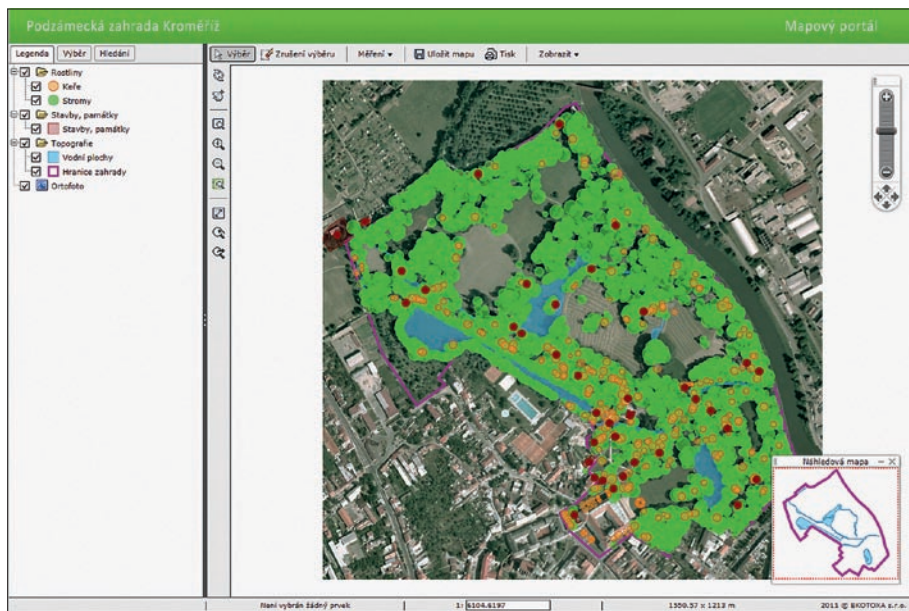
Obr. 38: Twitter je sociální síť, která umožňuje sdílet informace ve zprávách do 140 znaků s možností přidání obrázku, videa nebo odkazu na rozsáhlejší informace. Tímto omezením síť umožňuje předvádění jen klíčových částí zpráv a díky tomu není uživatel zahlcen rozsahem sdílených informací. Ukázka profilu sociální sítě Twitter na příkladu Kew Gardens.⁵¹⁾

51) Dostupné z <https://twitter.com/kewgardens>

9.3 Mapové servery

Mapové servery jsou speciální typ geografických informačních systémů pracujících na architektuře klient-server a zpracovávajících data s geografickým vztahem. Spolupracují s některým z webových serverů, který jim předá potřebné parametry z webového formuláře. Ty jsou zpracovány a zpět vráceny buď jako soubor s mapou, anebo výsledek dotazu. Pro prezentaci památek zahradního umění na mapovém serveru je nutno mít prezentovaná data v prostorovém vektorovém formátu. Příklady platform mapových serverů jsou Autodesk MapGuide, ESRI ArcGIS Server, TopoL, T-mapy, Minnesota MapServer.

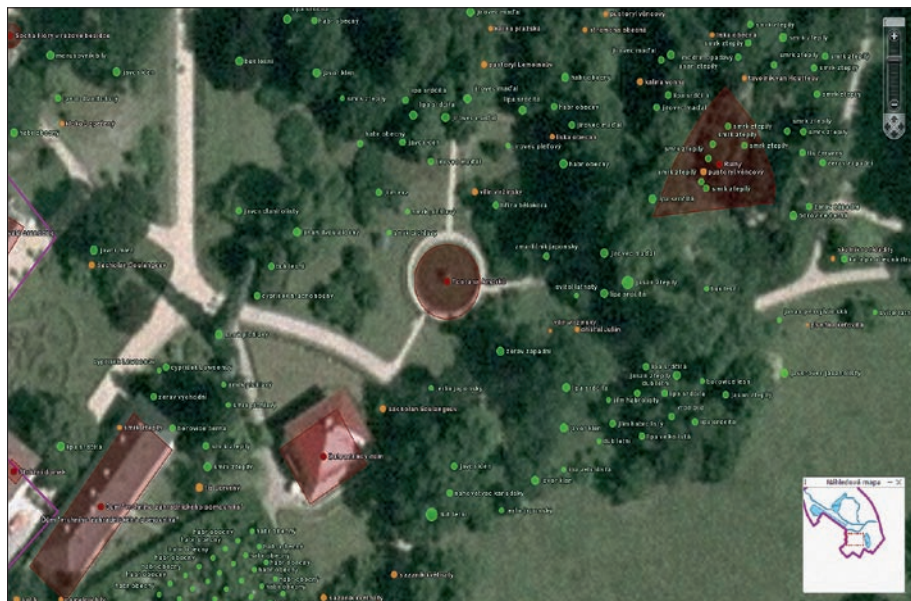
Pomocí programovacích jazyků lze v prostředí mapového serveru vytvořit aplikaci pro prezentaci historických zahrad, kterou lze ovládat pomocí internetového prohlížeče (např. Internet Explorer, Google Chrome, Mozilla Firefox). Tato aplikace umožňuje uživateli pohybovat se mapovým oknem a provádět předem definované úkony (např. změna mapového okna (posun, přiblížení, oddálení), dotazování, zobrazení doplňujících informací) tak, jak je dnes běžné v obecnějších mapových aplikacích jako např. Mapy.cz nebo GoogleMaps. Speciální, pro účely PAZU vyvinutý mapový server obsahuje především konkrétní geografické vrstvy vztahující se k tématu (dřeviny, objekty, plochy, kompozice) a také podkladová geografická data, např. letecký snímek (ortofotomapu).

Obr. 39: Ukázka prezentace Podzámecké zahrady v Kroměříži pomocí mapového serveru Autodesk Map v prohlížeči Google Chrome.⁵²⁾

⁵²⁾ Dostupný z: <http://mapserver.ekotoxa.cz/Kromeriz/index.php>

Nástroje a výstupy aplikace jsou účelně přizpůsobeny danému tématu: uspořádání grafického rozhraní aplikace, rozmístění a podoba ovládacích prvků, formulace dotazu, prezentace výsledku dotazu, měření délek a ploch, uložení vybraných mapových kompozic.

Obr. 40: Mapová kompozice, která se skládá z dřevin (rozlišených na listnaté a jehličnaté) s druhovým jménem, dále z objektů a památek s pojmenováním a z podkladu ortofotomapy. Jedná se o soubor formátu PNG, který byl automaticky stažen na pevný disk počítače po stisknutí tlačítka Uložit mapu. Tuto mapu lze dále zobrazovat bez nutnosti přístupu k internetu v běžném obrázkovém prohlížeči/editoru, případně vytisknout a užít s sebou při návštěvě zahrady. (mapový portál Podzámecké zahrady v Kroměříži).⁵³⁾

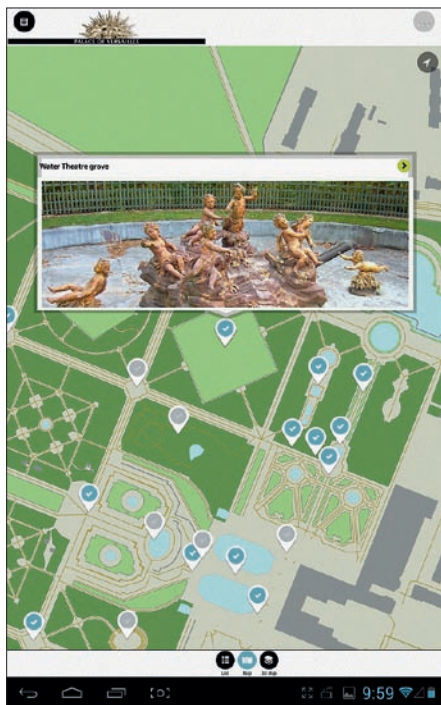
9.4 Mobilní aplikace

Mobilní aplikace jsou speciální softwary, které jsou využívány v mobilních zařízeních, tedy chytrých telefonech a tabletech. Tato zařízení obsahují různé operační systémy a mobilní aplikaci je potřeba vyvinout pro každý systém zvlášť. Jedná se především o operační systémy Android (Google), iOS (Apple) a Windows Phone (Microsoft). Tyto operační systémy jsou také v různých vývojových verzích, jejichž plná kompatibilita není vždy zaručena. Nejproblematictější to je to u systému Android. U tohoto systému je téměř 2× ročně vydána nová verze. Android je nejrozšířenější mobilní systém a je také otevřený, tzn. pro tvorbu aplikací nejvhodnější. Ale pro pokrytí všech potenciálních uživatelů je nutno tvořit mobilní aplikace i pro systémy další. Tvorba mobilních aplikací je striktně progra-

⁵³⁾ Dostupný z: <http://mapserver.ekotoxa.cz/Kromeriz/index.php>

mátorskou záležitostí. Náročnost tvorby je závislá především na požadovaných funkcích výsledné aplikace. Mobilní aplikace je následně umístěna do příslušných distribučních služeb jednotlivých společností (Google Play, App Store, Windows Phone Store), kde si ji uživatel stáhne do svého zařízení a kde je automaticky nainstalována. Proces instalace do zařízení je velmi jednoduchý a je zvládnutelný běžnými uživateli. Ovládání aplikace by mělo být intuitivní, ale v případě komplexnějších funkcí je nutný hlubší přístup uživatele pro využití všech nabízených možností.

Maximální využití mobilních aplikací je přímo při návštěvě PAZU, kde je možné se pomocí zařízení GPS, která mobilní zařízení v dnešní době většinou mají, pohybovat památkou, sledovat svůj pohyb na zařízení a dotazovat se aplikace na informace o konkrétních objektech v terénu. Tím je umožněno předat návštěvníkovi vyčerpávající informace o daném objektu.

Obr. 41 a 42: Ukázka mobilní aplikace Gardens of Versailles v systému Android. Zde jsou prezentovány 2 módy mapového zobrazení: 2D (obr. 40) a 3D (obr. 41). Při startu aplikace je uživatel dotázán, zdali má být spuštěno zařízení GPS pro nalezení momentální polohy v rámci zahrady. Po kliknutí na zájmový objekt je zobrazena jeho fotografie spolu s tlačítkem na další obrazovku (na snímku vlevo nahoře), kde jsou v tomto případě k dispozici fotografie objektu v různých ročních obdobích a videozáznam s komentářem k tomuto objektu.⁵⁴⁾

54) Dostupné z <http://www.chateauversailles.fr/jardins-parc>

Příklady poskytovaných informací:

- textové informace
- obrazový a fotografický materiál (historický, změny v období roku, plánované úpravy, cílové stavy)
- audio a videozáznamy

9.5 QR kód

QR (Quick Response) kód je kódovaný obrazec textu a číslic čtvercového tvaru. Délka kódovaného textu může být až 4 300 znaků. QR kód lze při prezentaci zahrad a parků využít jako doplněk fyzicky prezentované informace (např. propagačního materiálu) obsahující buď přímo rozsáhlejší informace nebo např. odkaz na webovou stránku (zde je již samozřejmě nutno, aby měl uživatel připojení k internetu).

QR kód lze číst pomocí QR čteček, které jsou bezplatně k dispozici jako softwarové aplikace pro mobilní zařízení. QR čtečka je software, který pomocí fotoaparátu mobilního zařízení snímá QR kód, který je dekodován a na displeji je následně zobrazen příslušný text nebo provedena příslušná akce, např. přechod na prezentovanou webovou stránku.

QR kód je tvořen pomocí QR generátoru. Tyto generátory jsou zpřístupněny bezplatně jako on-line webové služby nebo jako software. Pro práci s generátorem není třeba hlubších znalostí problematiky. Podle obecného postupu tvorby QR kódu se do příslušného textového pole zadá požadovaný text a po jeho potvrzení je vygenerován kód. Tento kód lze přímo sdílet s uživateli nebo ve formě rastru (např. formáty png, jpg, tif) stáhnout na disk počítače a umístit jako obrázek do prezentačního materiálu. Složitější QR generátory mají pokročilá nastavení velikosti, kvality kódování, barvy, vzhledu výsledného kódu.

Velkou výhodou tohoto média je jeho jednoduchost, univerzálnost a bezplatnost jak na úrovni poskytovatele, tak na úrovni uživatele.

9.6 Bluetooth a Near Field Communication (NFC)

Bluetooth a NFC jsou přenosové rádiové technologie krátkého dosahu (Bluetooth do 10 m, NFC do 4 cm) využívané v mobilních zařízeních. Umožňují přenos informací mezi zdrojem a koncovým zařízením. Těmito informacemi může být např. text, audio nebo video soubor, který si uživatel může ve vhodnou dobu ve svém zařízení spustit. Pro využití tohoto média je nutno mít na straně poskytovatele aktivní vysílací zařízení, které umožní uživatelům se připojit a stáhnout do svých zařízení poskytované informace. Na straně uživatele je nutno mít příslušný přijímač. Technologie Bluetooth je dnes běžná a je umístěna do většiny současných mobilních zařízení. Technologie NFC je v současné době umísťována pouze do některých mobilních zařízení.

10 Presentace památek zahradního umění prostřednictvím expozice muzejního typu

Památky zahradního umění lze prezentovat nejen in situ, ale pro jejich přiblížení a interpretaci lze využít také expozice muzejního typu. Ty umožňují návštěvníkům představit památku zahradního umění z dalších úhlů pohledu a v širším kontextu dějin zahradního umění pomocí originálních artefaktů, faksimilií, důležitých dokumentů, obrazů, archeologických nálezů, modelů či dalších aktivních prvků, tedy exponátů.

„Muzejní komunikace se vždy odehrávala formou ukazování. Ukazování je nepochybně sdílení, dokonce, klasické sdílení“. Je to dávání něčeho někomu k dispozici jeho poznávání. Ukazování má tedy výrazně poznávací, gnoseologický charakter. Musí však jít ruku v ruce se základní sdělovací formou, tj. jazykem. Muzejní prezentaci tedy nemůžeme chápat pouze jako prosté ukazování. Nesmí nám jít jen o věci samé, ale o to, co je za nimi.“⁵⁵⁾

Nejčastějším způsobem prezentace exponátů jsou výstavy a stálé či dlouhodobé expozice. Výstava se od expozice liší především délkou trvání (případně obsahem). Výstava má zpravidla délku v řádech měsíců, max. však do doby trvání dvou let. Zvolené téma představuje do větší hloubky – jako sondu – a bývá doprovázena množstvím doprovodných programů (edukačních, lektorských ad.). Expozice předpokládá dlouhodobé vystavení, trvá déle než dva roky. I na tuto stálou expozici by se měla vázat škála edukačních programů cílená na různé skupiny návštěvníků.

Při prezentaci je vhodné vystavované exponáty kontextualizovat, tedy představit nejen je samotné, ale i prostředí, ve kterém se zrodily. Exponáty také můžeme vystavovat tzv. in situ a in fondo. První představují např. instalované historické objekty, které jsou vybaveny množstvím původních exponátů. Druhý typ představuje klasickou muzejní prezentaci ať již formou výstavy či expozice, tedy typ uměle vytvořeného prostředí. Jakýmsi svorníkem obou výše uvedených rozpětí může být vytvoření dioramatu – celku ukazujícího výsek historické skutečnosti. Kromě užití originálů se snažíme o náznak původního prostředí.⁵⁶⁾

V případě památek zahradního umění se k instalaci expozice dají využít například zahradní stavby – oranžerie, zahradní pavilony a podobně. Nejčastěji bývají jako výstavní

⁵⁵⁾ DOLÁK, J., *Komunikace archeologie prostřednictvím muzejních expozic*.

⁵⁶⁾ DOLÁK, J., cit. v pozn. 1, s. 7.

prostory využívány části zámecké budovy např. Kroměříž, Půhonice, Muskau. Z pohledu ochrany vystavovaných předmětů ideální situaci představuje dobře promyšlená novostavba, která má vyřešené klimatické podmínky, vhodnost osvětlení a zabezpečení exponátů, množství skladovacích ploch, bezbariérový přístup atd.⁵⁷⁾ Naproti tomu v historických objektech je sice obtížné docílit optimálních světelných, klimatických a dalších podmínek, ale autentické prostředí může výrazně přispět k intenzivnímu zážitku návštěvníka. Je potom nutné provést pečlivý výběr exponátů a od těch, jejichž originály by mohly reálné podmínky výstavních prostor poškodit, nechat zhotovit kvalitní kopie nebo je vystavovat pouze po omezenou dobu, například formou krátkodobých výstav.

Obr. 43: V jednom z výstavních sálů stálé expozice věnované krajinářskému parku v německém Muskau se nachází „stůl“ s krycí deskou ve tvaru půdorysu zámeckého parku. Na tuto plochu je promítán obraz přibližující návštěvníkovi vývoj kompozice parku. Videoprojekci může uživatel služby aktivně ovládat a vrátit se k vybraným sekvencím. (Foto L. Křesadlová)

V zámeckém areálu v německém Muskau je pro návštěvníky k dispozici stálá expozice s názvem „Pückler! Pückler? Einfach nicht zu fassen!“ věnovaná osobnosti tvůrce pozoruhodného parku v Muskau, který se stal inspirací pro mnoho dalších realizací po celé Evropě. Další stálá expozice „Ananas – Die Königin der Früchte im Muskauer Park“ před-

57) DOLÁK, J., cit v pozn. 1, s. 6.

stavuje kulturní historii rostliny ananasu a nově opravené pěstební skleníky v zámeckém zahradnictví. Tyto dlouhodobé výstavní projekty v roce 2014 rozšířila krátkodobá výstava s názvem „20 Jahre Stiftung Fürst-Pückler-Park Bad Muskau“, která přibližuje činnosti nadace, jejíž zásluhou probíhá obnova a návštěvníkový provoz v zámeckém areálu v Muskau. Stálá expozice věnovaná knížeti Pücklerovi a krátkodobá výstava jsou instalovány v budově zámku. Stálou expozici o ananasech je možné zhlédnout v autentickém prostředí zámeckého zahradnictví, kde byly a znovu jsou ananasy pěstovány.

„Pro tradiční muzejní expozici platí, že výběrem určitých autorů a děl a především pak způsobem jejich prezentace – od prostorové distribuce exponátů po způsoby instalace konkrétních děl – se stává médiem, které aktivně zobrazuje historii, vytvoří specifickou podobu příběhu ‚dějin umění‘ (v našem případě dějin zahradního umění) a do značné míry předurčuje možnosti divákova prožitku jednotlivých exponátů.“⁵⁸⁾

„Stěžejním úkolem vystavovatele – tvůrce expozice – by mělo být vytvoření podmínek pro to, aby umělecká díla ‚pracovala‘ – tj. aby transformovala a prohlubovala divákovo vidění, stimulovala jeho imaginaci, vyvolávala emocionální odpovědi, přinášela potěšení a v obecném smyslu proměňovala povahu a kvalitu vědomí. Úkolem tvůrců expozice je stimulovat takové aktioní, konstrukcioní vnímání, tvořivou interakci mezi vnímajícím subjektem a dílem. Takové chápání expozice a základního úkolu jejich tvůrců má logický dopad na proceduru její přípravy – plánování a realizace, neboť mezi stanovením ideového záměru, napsáním skriptu na jedné straně a architektonicko-výtvarným ztvárněním tohoto záměru na straně druhé zůstává rozsáhlé pole pro koncepční a teoretickou aktivitu, která by měla propojit obě jmenované fáze svým zaměřením na vnímání a prožitek diváka, a tato aktivita musí být nedílnou součástí procesu její přípravy.“⁵⁹⁾

Při tvorbě výstavního projektu je nejprve potřeba se zamyslet nad tématem, zda již v minulosti bylo zpracované, do jaké hloubky a širě záběru. Dále je nutné zvážit finanční a prostorové možnosti. Tyto základní informace jsou součástí tzv. synopse. Další krok spočívá ve vytvoření tzv. libreta, které již obsahuje podrobnější informace o připravovaném produktu. Zde jsou již zahrnuty základní vystavované okruhy s naznačením jednotlivých exponátů, počtu vitrín a výstavního fundusu, doprovodných programů a nezbytný finanční rozpočet. Poslední fáze přípravy je součástí tzv. scénáře, kde je již detailně popsán výstavní produkt. Scénář obsahuje detailní harmonogram všech prací, soupis všech exponátů s jejich rozmístěním, projektovou dokumentaci, textové materiály atd. Závěrečnou fází přípravy expozice je i její testování a hodnocení.

Na celkovém vyznění výstavy či expozice má velký podíl její architektonické řešení. „Architektonické řešení expozičního prostoru a způsoby instalace nadto často dále po-

58) Ibidem, s. 99.

59) KESNER, L., Expozice jako prostor aktivního vnímání: Teoretická východiska, strategie realizace, in: Bulletin Moravské galerie v Brně 58/59, s. 100–101.

souvají, deformují a znejasňují původní koncept.

Logika prezentace tématu není tedy často dána důsledným domyšlením konceptu, ale bývá podřízena reálné prostorové situaci, bohužel nezřídka i provozním a finančním ohledům – například dostupnosti určitého typu výstavního fundusu. Z těchto faktů vyplývá pro umělecko-historickou, koncepční fázi přípravy expozice několik zdánlivě jednoduchých premis:

- 1. Seznámit diváka stručně a srozumitelně s konceptem expozice, jejím ideovým záměrem a případně organizačním rámcem – například formou stručného úvodního textu i publikováním celého konceptu.*
- 2. Vyvinout veškeré úsilí k tomu, aby prostorové řešení expozice a způsob instalace zhmotnilo tento koncept a posilovalo jeho intuitivní vnímání divákem v průběhu jeho navigace expozicí, namísto toho, aby jej narušovalo, negovalo nebo posouvalo.*
- 3. Neuvažovat pouze, zda konkrétní díla zapadají do ‚textu‘ expozice a správně ilustrují kurátorský příběh či ideovou konstrukci, nýbrž obráceně: sledovat, zda a jak ideový koncept a navržený způsob prezentace ovlivňují vnímání každého jednotlivého exponátu (nebo alespoň těch klíčových), zkoumat, zda nenarušují postulovanou prioritu prožitku s individuálním obrazem či objektem.⁶⁰⁾*

Nejčastějšími chybami v architektonickém řešení expozic bývají:

1. Chybně nastavený úhel dopadu osvětlení.
2. Nevhodné reflexe skleněných ploch.
3. Příliš velká hustota exponátů.

Také si je při tvorbě expozice nutné uvědomit, že vnímání je umožněno komplexní interakcí mezi mozkem, tělem a prostředím. Kvalita prožitku je podmiňována dvěma fakty. Zprvė tím, co prožíváme (obsah), zadruhé tím, co se s námi děje v okamžiku prožívání. Je tedy nezbytné, aby konstrukce prostoru, prostorová navigace, kvantita a kvalita světla, textura podlah, možnosti odpočinku co nejvíce vycházely vstříc psychosomatickým potřebám návštěvníka, a tak stimulovaly a usnadňovaly jeho aktivní vnímání.

Dále je nutné počítat s ochranou vystavovaných exponátů před negativními vlivy prostředí, a to jak proti fyzikálním a chemickým jevům (světlo, vlhkost), proti biologickým škůdcům, tak i proti krádeži.

Jednou z podstatných složek instalace výstav a expozic je světlo. Vhodně zvolené osvětlení, návštěvníkovi umožní pozorování vystavených exponátů a může zdůraznit hlavní části výstavy. Na druhou stranu má světlo obvykle negativní vliv na barevnou stálost exponátů. Z tohoto důvodu je vhodné, aby bylo možno intenzitu osvětlení snadno regulovat. Moderní technologie nám umožňují ochranu exponátů před negativními účinky světla zlepšit.

⁶⁰⁾ Ibidem, s. 102.

Pro ochranu sbírkových předmětů jsou důležité intenzita a délka osvětlení, neboť se jedná o kumulativní a nevratný jev, kdy dochází například k blednutí barev, a tím i k trvalému poškození exponátu. Zde je například řešením omezená délka vystavení předmětu (zvláště prací na papíře – maximální délka vystavení šest až osm týdnů), nebo vyhotovení kvalitních faksimilií. Na ochranu proti UV záření existují speciální folie, které ale mají pouze omezenou životnost a je nutné je pravidelně obměňovat. Další možností snížení negativních následků je umístění světelného zdroje mimo vlastní vitrínu nebo použití rozptýleného světla.

Velice důležitá je také intenzita osvětlení, kdy existují 3 kategorie předmětů:

1. Nejcitlivější – textil, papír, fotografie, akvarely – maximální intenzita osvětlení u těchto materiálů by měla být 50 lx.
2. Střední – olejomalby, dřevo – maximální intenzita osvětlení u těchto materiálů by měla být maximálně 200 lx.
3. Necitlivý – keramika, kámen, kov – přesto by maximální intenzita osvětlení těchto materiálů měla být maximálně 500 lx.

Vnější osvětlení je možno řešit umístěním stropních svítidel, nebo v osvětlovacím krytu nad vitrínu. Vnitřní osvětlení více upoutává návštěvníka, ale může docházet ke zvyšování teploty uvnitř vitríny nevhodnou volbou osvětlení.

Existuje mnoho zdrojů umělého světla. Žárovky mají nevýhodu, že obsahují podíl UV záření, i když jde o relativně malé hodnoty. U halogenových žárovek se zvyšuje světelný tok asi o 30 % a zároveň dosahuje dvojnásobné životnosti oproti běžné žárovce, je zde ovšem vyšší podíl UV záření, proto je nutné použít filtry. Tyto halogenové žárovky jsou součástí různých reflektorů, které jsou používány ve výstavnictví. Halogenidové výbojky mají vysoký světelný výkon, dlouhou životnost a vyzařují málo tepla. Velkou nevýhodou je u nich vysoký podíl UV záření, proto je naprostou nezbytností jeho filtrace. Optická vlákna jsou velmi vhodným prostředkem pro osvětlení muzejních vitrín, protože nedochází k zahřívání, vlákna zároveň nevedou UV záření a mohou být ohýbány podle potřeby. Podstatnou nevýhodou je ovšem jejich cena.⁶¹⁾

Malá relativní vlhkost je pro sbírkové předměty stejně škodlivá jako příliš velká relativní vlhkost. Ideální stav se pohybuje mezi 40 až 60 % (pro anorganické materiály o něco méně, mezi 30 a 40 %). Kromě toho je také velice důležitá její stabilita. Zvýšená vlhkost může být způsobena pohybem návštěvníků v expozici při nedostatečném odvětrávání. V tomto případě je řešením omezit počet návštěvníků nebo používat odvlhčovače. Vitríny určené pro výstavní účely mají zabránit vnikání polutantů, kolísání relativní vlhkosti a teplot uvnitř vitríny. Ochraňují předměty i před krádeží či vandalismem. Vzhledem k náročnosti udržet výstavní prostor bez kolísání teploty a vlhkosti, které často ovlivňují

61) Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/>. [Cit. 7. 5. 2014].

návštěvníci, jsou vitríny jednou z variant. Mimo ně lze použít zvlhčovače nebo naopak odvlhčovače, případně finančně náročnou variantu ústředního klimatizačního zařízení. Vitríny musí zajišťovat bezpečnost uloženým předmětům, měly by být prachotěsné a lépe i vzduchotěsné, avšak měly by umožňovat regulaci relativní vlhkosti vzduchu. Použité materiály musí umožnit především dobrou prezentaci vystavovaných předmětů a musí mít takové vlastnosti, aby exponáty chemicky neovlivňovaly. Vhodné vlastnosti vykazují zejména sklo a kovy. Bezpečnost zajišťuje vrstvené sklo na vnějším plášti. Police a úchyty musí být spolehlivě připevněné k plášti vitríny, musí odolávat vibracím a chránit předměty před spadnutím.

Součástí prezentace je bezpochyby i textový doprovod. Jeho kvalita a množství je nesmírně důležitá pro celkové vyznění expozice. Texty musí být nejen věcně a gramaticky správné, ale i na jazykové úrovni a srozumitelné. Vhodné jsou také cizojazyčné popisky. Celkově rozlišujeme tři stupně informací:

1. Základní popiska. Ta zpravidla obsahuje autora, název, dataci, materiál a původ předmětu.
2. Stručný text vysvětlující základní souvislosti.
3. Podrobné vysvětlení problematiky.

Nejčastější chyby a nedostatky expozičních textů:

1. Špatné umístění – umístění příliš vysoko nebo příliš nízko, často není zřejmý vztah mezi textem a exponátem;
2. Špatná čitelnost – malé typy písma, špatné řádkování a grafické řešení;
3. Rozsah;
4. Nedostatky obsahu a stylu.⁶²⁾

Ovšem je potřeba mít na paměti, že přílišné množství textu návštěvníka vyčerpává a současně odvádí jeho pozornost od vnímání představovaných exponátů. Uvádí se, že po hodině v expozici se obvykle dostavuje útlum. Lidé mají zkrátka určitou časovou omezenost soustředění.⁶³⁾ Jako doplněk k základním informacím na popiskách je také možné využít přenosného technického zařízení, které současně umožní nabídnout více jazykových mutací. Dále je možné využít např. audiovizuální techniku.

V expozici věnované Květné a Podzámecké zahradě v Kroměříži jsou exponáty opatřeny pouze základními popiskami. Návštěvník má však možnost získat podrobnější text k jednotlivým exponátům v českém a anglickém jazyce, a to formou tištěného průvodce po expozici, který je k dispozici přímo v expozičních místnostech. V expozici jsou dále instalovány informační kiosky, ve kterých lze vyhledat podrobné informace o jednotlivých zahradách včetně kvalitních fotografií a návštěvnických informací, a to v pěti jazycích (češtině, angličtině, němčině, francouzštině a ruštině).

62) KESNER, L., *Marketing a management muzeí a památek*, Praha 2005, s. 187.

63) DOLÁK, J., cit v pozn. 1, s. 9.

Obr. 44: Domácím příkladem expozice věnované zahradnímu umění je Kabinet zahradní kultury v Arcibiskupském zámku v Kroměříži. Expozice mapuje téměř půltisíciletou historii jednoho z nejucelenějších a zároveň nejpoetičtější koncipovaných zahradních celků – zámeckých zahrad v Kroměříži (Kojetné a Podzámecké zahrady) v kontextu předních evropských zahradních areálů v rozmezí od 16. do 19. století. Jedná se o vůbec proní takto rozsáhlou expozici vztahující se k tématu zahradního umění v českých zemích. Srdce expozice tvoří model Kojetné zahrady z doby jejího největšího rozkvětu na konci 17. století. Podstavec modelu je opatřen šuplíky, ve kterých jsou umístěny faksimile plánů z následujících historických etap vývoje zahrady. Na stěnách expoziční místnosti jsou umístěny faksimile rytin zachycující významné evropské zahrady založené ve stejném období jako Kojetná zahrada a dobové rytiny vzhledu jednotlivých částí samotné Kojetné zahrady. Ve vitrínách jsou prezentovány nálezy z archeologického výzkumu zahrady. Nechybí originál busty a obrazu zakladatele zahrady, biskupa Karla z Lichtensteinu Castelkorna. (Foto P. Hudec)

Expozice lze rozdělit na statické a dynamické, které se dále dělí na automatické a interaktivní.

Stále je nutné mít na zřeteli, že primárním cílem expozice by mělo být umožnit co nejplastičtější prožitek každého individuálního exponátu. Prostřednictvím vybraných exponátů by měl být vytvořen logický a co nejplastičtější obraz dané památky zahradního umění, který ji představuje v širším dějinném i umělecko-historickém kontextu. K dosažení tohoto cíle lze využít řadu prostředků. Kromě tradičních způsobů prezentace hmotných exponátů je často využívána i audiovizuální technika.

Pohlížíme-li na vznik expozic z ekonomického hlediska, jedná se o vysoce odbornou činnost nesoucí s sebou zvýšené finanční náklady v rovině osobních nákladů při vlastním vzniku expozic, tak při jejich následném provozu. Náročné může být dále především zajištění vhodných podmínek v souvislosti s prezentací originálů nejrůznějšího typu.

*Obr. 45: Kromě expozic věnovaných jednotlivým památkám zahradního umění je ve světě přístupná řada expozic věnovaná zahradní kultuře a zahradnickému řemeslu obecně.
(Bad Muskau, foto L. Křesadlová)*

11 Závěr

Cílem projektu *Národní centrum zahradní kultury* by měla být rehabilitace pojmu zahradní kultura. Povědomí o umělecké a památkové hodnotě historických zahrad a parků je základním předpokladem pro jejich zachování a efektivní ochranu. Je tedy nutné hledat způsoby, jak žádoucím směrem ovlivnit pohled naší společnosti na historické zahrady a parky. Vhodnou interpretací jejich uměleckých a estetických kvalit směrem k různým cílovým skupinám návštěvníků překonat stereotypy, které řadí památky zahradního umění především mezi „přírodní zajímavosti“.

Tato metodika si klade za cíl představení možností přiměřené prezentace, edukačního a kulturního využití památek zahradního umění tak, aby toto „využívání“ nejen nepoškozovalo umělecké a památkové hodnoty těchto památek, ale aby naopak vzbudilo ve společnosti zájem a potřebu památky zahradního umění chránit, rozvíjet a zachovat pro příští generace. Obecné znalosti z oblasti teorie vzdělávání, interpretace a prezentace památek byly v předkládaném metodickém materiálu modifikovány pro potřeby této velmi specifické oblasti památkového fondu. Vzhledem k tomu, že v naší literární produkci chybí komplexní publikace věnující se dané problematice a k dispozici jsou pouze dílčí specializované statě a materiály pojednávající o Art Managementu či Managementu památek obecně, měla by se tato metodika stát důležitým podkladem a impulzem pro efektivnější využívání prezentačního a edukačního potenciálu, který památky zahradního umění nabízejí.

Obr. 46: Pohled do jarní Holandské zahrady v kroměřížském Libosadu (Foto P. Hudec)

12 Seznam použité a související literatury

- Autorský kolektiv, *Jiná Praha: průvodce přístupností pražských parků II.*, Praha: Pražská organizace vozíčkářů 2014.
- BRYCH, V. (ed.), *Příručka k fyzické a smyslové dostupnosti muzeí*, Muzea pro všechny, Praha 2003. ISBN 80-86611-03-5.
- BURČÍKOVÁ, M., *Jiná Praha, Průvodce přístupností pražských parků I.*, Praha 2009.
- CICHROVÁ, K., DVOŘÁČEK, J., Červený Dvůr – soužití kulturní památky a psychiatrické léčebny, in *Zprávy památkové péče*, 65/2005, č. 4, s. 328–333.
- CICHROVÁ, K., Edukativní programy jako nástroj zprostředkování kulturních hodnot památkového fondu školní mládeži, in *Zprávy památkové péče*, ročník 70, 2010, číslo 2. s. 115–116. ISSN 1210-5538.
- DINGOVÁ, N., Návštěvníci muzeí se speciálními potřebami – neslyšící, *Muzeum, Muzejní a vlastivědná práce* 2/2011/49, Praha 2011, s. 36–48.
- DOLÁK, J., *Komunikace archeologie prostřednictvím muzejních expozic*, (http://www.archeologienadosah.cz/sites/default/files/archeo/zamereno_na_stredovek.pdf)
- FRANCOVÁ, P., *Za zepětání nic nedáte aneb jak vidím svět, když nevidím*, Praha: Okamžik – sdružení pro podporu nejen nevidomých 2006, ISBN 80-86932-11-7, s. 13–15.
- GAŽI M., Prezentace památkové péče (nejen na jihu Čech), in *Zprávy památkové péče*, ročník 71, 2011, číslo 6. s. 395–399.
- GOVEN, F. Francouzská politika Ministerstva kultury v oblasti historických parků a zahrad, in *Historické zahrady Kroměříž 2008 – mezinárodní konference Kroměříž*: Klub UNESCO Kroměříž 2008, s. 29.
- HAVLÍKOVÁ, I., MUSÍLEK, R., Muzeum a návštěvníci s tělesným postižením, in *Muzeum, Muzejní a vlastivědná práce* 2/2012/50, s. 17–25. Projekty, Praha 1998.
- JANČO, M., Památky NPÚ a jejich zpřístupňování zrakově postiženým, in: STUCHLÍKOVÁ, Alice (ed.), *Zprostředkování umění znevýhodněným skupinám*, Brno 2010.
- JANČO, M., Památky takřka bez bariér. Zpřístupňování hradů, zámků a dalších památkových objektů ve správě NPÚ návštěvníkům s omezenou schopností pohybu a orientace (vozíčkářům), in *Zprávy památkové péče* 69/2009/1, Praha 2009.
- JANČO, M., *Památky ve správě NPÚ a jejich zpřístupňování návštěvníkům s omezenou schopností pohybu*, Obnova památek 2009, Péče o státní hrady a zámky, Praha 2009.
- JANČO, M., ŠEVCŮ, O., *Jak dobýt hrad: Památky takřka bez bariér 2*, Praha: Národní památkový ústav, 2009.
- JOHNOVÁ, R., *Marketing kulturního dědictví a umění*, Praha: Grada 2008, ISBN 978-80-247-2724-0.
- KOL., *Das Fest im Garten. Gartenmotive im Fest, Ausstellungskatalog*, Bielefeld: Museum Huelsmann 2000.
- KERNER, L., *Marketing a management muzeí a památek*, Praha: Grada 2005, ISBN 80-247-1104-4.
- KESNER, L., Expozice jako prostor aktivního vnímání: teoretická východiska, strategie reali-

- zace, in *Bulletin Moravské galerie v Brně* 58/59.
- MASLOW, A., *Motivation and Personality*, New York: Harper and Row 1970.
- MÜLLER-GLASSL, U., Denkmalverträglichkeitsprüfung für vorübergehende Sondernutzungen in historischen Gärten (Kulturdenkmälen), in *Historische Gärten in Deutschland – Denkmalgerechte Parkpflege. Aufgaben, Thesen und Instrumente zum Schutz, zur Erhaltung und zur Pflege des Gartenkulturerbes*, vyd. DGGL e.V. Arbeitskreis Historische Gärten, Neustadt, 2000, ISBN 3-00-006846-5.
- NETKOVÁ, J., JENÍČEK, K., ŘEHOLKA, I., BIS, V., *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČR*, SÚPPOP Praha, Praha 1982.
- ORIEŠKA, J., *Metodika činnosti průvodce v cestovním ruchu*, Praha 2007.
- POLÁKOVÁ, J. (ed.), *Mezinárodní dokumenty o ochraně kulturního dědictví*, Praha: NPÚ 2007, ISBN 978-80-87104-14-9.
- PTÁČEK, L., RŮŽIČKA T. (edd.), *Jak pře(d)kládat svět: základy dobré interpretace*, Brno: Partnerství, o. p. s. 2012.
- RADOVÁ, M., Koncepce památkového zásahu do stavebního díla, její úloha a východisky, in *Památky a příroda*, XII, 1987, č. 2, s. 72.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, Praha: TAURIS 2006.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Praha 2010.
- RANCOVÁ, P., Za zeptání nic nedáte aneb jak vidím svět, když nevidím, Okamžik – sdružení pro podporu nejen nevidomých, Praha 2006, s. 13–15. ISBN 80-86932-11-7.
- PARKAN, František a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, Praha 2008.
- REMEŠ, P., HALAMOVÁ, A., *Nahá žena na střeše: Psychoterapeutické aspekty biblických příběhů*, Praha: Portál 2004.
- ROSENBERG, F., PARSA, A., HUMBLE, L., MCGEE, C., *Meetme Making Art Accessible to People with Dementia*, New York 2009.
- SVOBODA, Milan (ed.), *Hrady, zámky, quo vadis? Správa a rozvoj zpřístupněných památkových objektů jako specifický multidisciplinární soubor činností*, Práce NPÚ, svazek 2, Praha 2009.
- VEČEŘOVÁ, J., *Zahrady pro tělesně postižené*, diplomová práce, Mendlova univerzita v Brně, Lednice 2006.
- ZMEKOVÁ, L., Osoby s mentálním postižením jako potencionální návštěvníci v muzejních institucích, in *Muzeum, Muzejní a vlastivědná práce*, 49/2/2011, Praha 2011, s. 30–31. ISSN 1803-0386.

Webové odkazy:

- www.archeologienadosah.cz
<http://cervenydvr.cz>
www.czechnationaltrust.org
www.dinasys.cz
<http://www.english-heritage.org.uk>
www.gartenreich.com
www.grandigiardini.it
<http://www.chateauversailles.fr/jardins-parc>

www.jardins-de-france.com
www.krasny-dvur.cz/zamecky-park
www.libreriadellanatura.com
mapserver.ekotoxa.cz/Kromeriz/index.php
www.muskauer-park.de
www.nationaltrust.org.uk
www.nczk.cz
www.vaux-le-vicomte.com
www.veltrusy.net
<http://cs.wikipedia.org>
www.zamek-kromeriz.cz
www.zamek-veltrusy.cz

Seznam publikací, které předcházely metodice a byly publikovány, případně výstupy z originální práce

- HUDEC, P. : Kroměříž jako jedno z center projektu Památky nás baví. In *Ingredere hospes*, Sborník národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Kroměříži 2013, Kroměříž 2013, s. 120–124.
- HUDEC, P. : Edukační aktivity Národního centra zahradní kultury, in *Ingredere hospes*, Sborník příspěvků z mezinárodní konference „Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži – obnova památky UNESCO“. Kroměříž: Národní památkový ústav 2014, s. 108–115
- KŘESADLOVÁ, L.: Akce 2009 - Děti a památky. In *Ingredere hospes*, Sborník národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Kroměříži 2009, Kroměříž 2009, s. 151–152.
- KŘESADLOVÁ, L.: „Podpora památky UNESCO“. In *Ingredere hospes*, Sborník národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Kroměříži 2011, Kroměříž 2011, s. 120–121.
- KŘESADLOVÁ, L.: Kroměřížské zahrady 2011-2012. In *Ingredere hospes*, Sborník národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Kroměříži 2012, Kroměříž 2012, s. 109>112.
- HUDEC, P., PSOTOVÁ, L: *Příběh Kojetné zahrady*, (pracovní listy) Kroměříž: Národní památkový ústav 2014
- HUDEC, P., PSOTOVÁ, L: *Příběh Podzámecké zahrady*, (pracovní listy) Kroměříž: Národní památkový ústav 2014
- HUDEC, P., *Rotunda v Kojetné zahradě*, (pracovní listy) Kroměříž: Národní památkový ústav 2014

Přílohy – Recenzní posudky

Posudek č. 1

Cílem předkládané metodiky je „... seznámit širší okruh odborné i laické veřejnost; vstupující do procesu péče o historické zahrady a parky s možnostmi prezentace, edukace a kulturního využití památek zahradního umění tak, aby toto „využívání“ nejen nepoškodilo jejich umělecké a památkové hodnoty, ale aby naopak vzbudilo ve společnosti zájem a potřebu tyto památky chránit a rozvíjet.“ Po důkladném seznámení se s obsahem předkládané práce je možné konstatovat, že svou logicky postavenou strukturou textu, prezentovanými možnostmi využití a prezentací daného segmentu památkového fondu, jakým je zahradní umění, byl tento cíl beze zbytku splněn. Nutno připomenout i návaznost další metodiky stejných autorů „Způsoby edukačního využití památek zahradního umění“, která volně provazuje zaměření nejenom na prezentaci, ale i na přípravu a realizaci edukačních programů pro vybrané cílové skupiny v prostředí zahrad a parků.

Obě metodiky vyplňují prostor zahradního umění, kterému nebyla dosud věnována dostatečná pozornost s tímto zaměřením ani ze strany NPÚ, ani ze strany ostatních institucí v působících v oblasti péče o kulturní dědictví.

Metodiky mají velmi široké uplatnění v praxi. Jsou určené nejenom pro vlastníky a správce těchto památek, ale i pro orgány státní správy na úseku památkové péče, různým občanským sdružením a neziskové sféře vůbec, akademickým institucím, ale i např. muzeím a galeriím zaměřujícím se svou činností k zahradní architektuře nebo průvodcům a lektorům na památkových objektech, kteří hledají inspiraci pro současné a návštěvnický atraktivní způsoby interpretace a prezentace.

Text popisuje konkrétní příklady možností a jejich dalšího rozvíjení, na jejichž příkladech pak autoři zobecňují principy prezentace tohoto směru oboru památkové péče jako takové.

Obě metodiky jsou zpracovány přehlednou, srozumitelnou a čtivou formou, logicky řadí kapitoly od obecnějších a širěji kontextuálně pojatých rovin ke konkrétním příkladům dobré praxe s následným opětovným zobecněním pro široké použití vybraných cílových skupin uživatelů metodik.

Autoři respektují rovněž příklady prezentací zahradního umění v zahraničí, analyzují zkušenosti zahraničních kolegů a inspirují se nabízejícími se možnostmi, které ale naprosto pochopitelně transformují na naše kulturní a legislativní prostředí a samozřejmě také na finanční možnosti vlastníka či správce památky.

Velkou část metodik zabírá specifikace jednotlivých cílových skupin, způsoby prvotního mapování potenciálu památky, jejího okolí a navazování kontaktů. Následuje příprava a systematická práce s vybranými skupinami návštěvníků. Zvláště přínosná je kapitola

o práci s lidmi se speciálními potřebami (např. nevidomí, neslyšící, mentálně postižení či osoby s fyzickým postižením), pro které programy v parcích a zahradách mohou být velmi efektivně nastavované a leckdy znamenají vůbec první takto zaměřené programy na našich památkových objektech. Cílovou skupinou s velkým potenciálem jsou senioři, čehož jsou si autoři vědomi a i jim je v metodikách věnován odpovídající prostor. Cílové skupiny dětí či rodin s dětmi jsou dnes již standardem v takto zaměřených materiálech.

Poznámkový aparát je plně dostačující a nabízí další odkazy na podrobnější literaturu k danému tématu, včetně dalších zdrojů informací na internetu.

Závěrem lze konstatovat, že obě metodiky budou jistě přínosem a posouvají danou rovinu opět kupředu směrem k aktivnějšímu a pro návštěvníky atraktivnějším u způsobu prezentace, a tak i k uvědomění si hodnot našeho zatím ještě stále bohatého kulturního dědictví.

PhDr. Martina Indrová

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Telči

Posudek č. 2

Stanovisko pro dvě obsahově související metodiky, zpracované jako součást projektu „Národní centrum zahradní kultury“ územního odborného pracoviště v Kroměříži Národního památkového ústavu, jež byl spolufinancován z IOP EU. Součástí metodického materiálu je i zpracování některých výsledků projektu Vzdělávací role národního památkového ústavu: edukace jako klíčový nástroj pro zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR (program Národní a kulturní identita – NAKI) a praktického příkladu realizovaného od roku 2009 v Kroměříži na základě dotačního titulu Ministerstva kultury ČR Podpora pro památky UNESCO.

Obě metodické publikace jsou zaměřeny na možné přímé formy prezentací památek zahradního umění s cílem zvýšení zájmu o památkový fond včetně posílení i vztahu k těmto památkám ve smyslu jejich odpovídajícího rozvoje a ochrany. První metodika Způsoby prezentace památek zahradního umění přináší informace o současném stavu prezentace, propagace a interpretace památek zahradního umění v ČR včetně části zaměřené pro zdravotně handicapované návštěvníky s uvedením příkladů ze zahraničí. Druhá metodika Způsoby edukačního využití památek zahradního umění se pak podrobně věnuje přípravě a realizaci edukačních aktivit vedených osobou lektora.

...

Tématika byla s ohledem na svou obsáhlost velmi dobře rozdělena do dvou obsahově navazujících metodických podkladů.

Po prostudování obou samotných metodik lze konstatovat, že předložený materiál je pro cílené uživatele velmi přínosný a pokrývá v současnosti nedostatečně řešenou problematiku v oblasti volby strategie pro intenzivnější využívání památek zahradního

umění veřejností v souladu s jejich památkovou ochranou. Jedná se zejména o příležitosti v marketingu, propagaci a v poskytování informací možného využívání historických zahrad a parků pro realizaci edukačních programů zaměřených především na prezentaci jejich umělecké a kulturně historické hodnoty sledující výchovně-vzdělávací proces.

Česká Republika má v tomto směru pro propagaci historických zahrad a parků v Evropě s ohledem na jejich počet a různorodost velký dosud nedostatečně využitý potenciál.

Obě metodiky, které na sebe hierarchicky navazují jsou po obsahové stránce prezentovány věcným a přehledným způsobem, strukturované jsou diferencovaně od obecných informací po jednotlivé formy detailně rozpracovaných prezentací. V takto upravených a na základě připomínek doplněných verzích tyto metodiky doporučuji jako cenné za NPÚ a mohou být mimo jiné, s ohledem na svou komplexnost, využívány i ve školství jako jeden z podkladů umožňujících rozšíření vzdělávání budoucích pedagogů zapojením kulturního dědictví a památek do přímé výuky a dalších praktických projektů, případně podpoření rozvoje nové specializace ve smyslu památkové pedagogiky.

Ing. arch. Iveta Merunková, Ph. D.

Národní památkový ústav, generální ředitelství

Způsoby prezentace památek zahradního umění

Petr Hudec a Lenka Křesadlová (edd.)

Vydal Národní památkový ústav, Valdštejnské nám 3/162, 118 01 Praha 1
ve spolupráci s Metodickým centrem zahradní kultury v Kroměříži
v roce 2015 jako 57. svazek edice Odborné a metodické publikace
1. vydání

Texty: Ing. Marek Ehrlich, Mgr. Petr Hudec, Mgr. Milan Jančo, Mgr. Radek Kadlubiec,
Ing. Lenka Křesadlová, PhD., Ing. Jiří Olšan, PhD., Mgr. Ondřej Zatloukal

Předmluva: PhDr. Jana Spathová

Foto: Bc. Renata Cveková, Mgr. Filip Fojtík, Mgr. Petr Hudec, Mgr. Milan Jančo,
Ing. Libor Karásek, Ing. Lenka Křesadlová, PhD., Michal Loučka, Mgr. Jan Obšivač,
Mgr. Lenka Psotová, PhDr. Pavel Slavko, Mgr. Dagmar Šnajdarová

Odborný redaktor: Mgr. Lukáš Hytha

Jazyková korektura: Mgr. Martina Leciánová

Grafická úprava a tisková příprava: Jan Šíma

ISBN 978-80-7480-028-3

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

ZPŮSOBY PREZENTACE PAMÁTEK ZAHRADNÍHO UMĚNÍ

PRAHA 2015